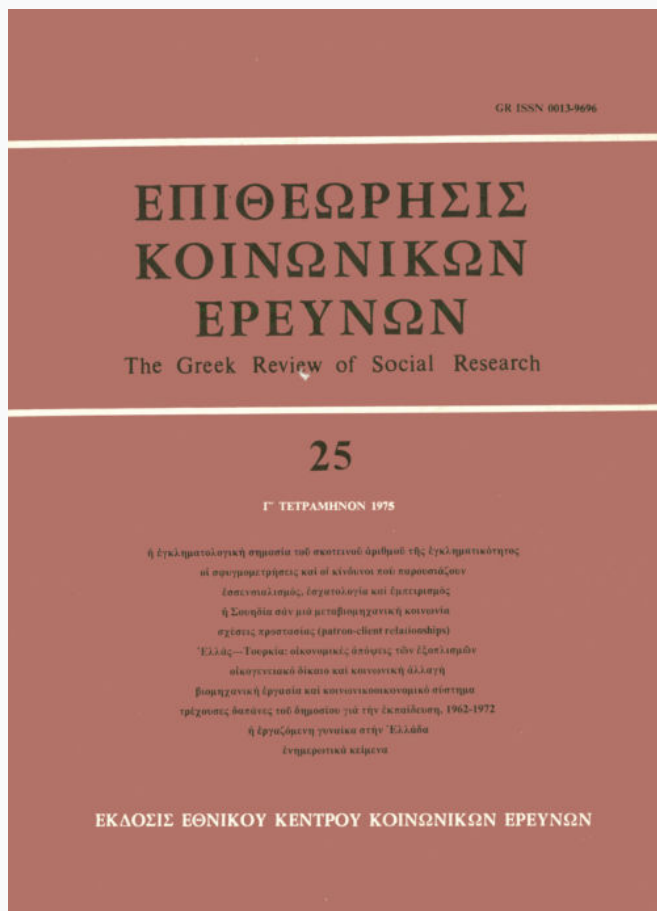

The Greek Review of Social Research

Vol 25 (1975)

25 Γ'

Ελλάς-Τουρκία: Οικονομικές απόψεις των εξοπλισμών

A.K. Γιαννίτσης

doi: [10.12681/grsr.388](https://doi.org/10.12681/grsr.388)

Copyright © 1975, A.K. Γιαννίτσης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Γιαννίτσης Α. (1975). Ελλάδα-Τουρκία: Οικονομικές απόψεις των εξοπλισμών. *The Greek Review of Social Research*, 25, 425–438. <https://doi.org/10.12681/grsr.388>

Έλλάς-Τουρκία: οικονομικές απόψεις τῶν ἐξοπλισμῶν

τοῦ

Α. Κ. Γιαννίτου

Δρος Οικονομικῶν Ἐπιστημῶν

Οἱ σχέσεις τοῦ ἑλληνικοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ συστήματος μετὰ τὰ στρατηγικὰ, πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ δυνάμεις τῶν ΗΠΑ ἄρχισαν κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς δεκαετίας 1960-70 νὰ ἐντείνονται καὶ νὰ γνωρίζουν περιοδικὰ μικρὰς ἢ μεγαλύτερας κρίσεις, πού, παρὰ τὴ σχετικά μικρὴ τους ἔνταση, ἦσαν χαρακτηριστικὰ τῶν ἀντιθέσεων μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν. Τὰ ἴδια περίπου χαρακτηριστικὰ παρατηροῦνται καὶ στὶς σχέσεις ΗΠΑ καὶ Τουρκίας. Στὴν Τουρκία βρισκόταν τὸ 1967-8 24.000 Ἀμερικανοὶ ποὺ ἐπὶ ἀνδρῶν τὸ Tuslog (Turkey—US Logistic Groups), τὴν 6η συμμαχικὴ ἀεροπορικὴ δύναμη καὶ 26 περίπου βάσεις. Ἡ διαταραχὴ ὅμως τῶν σχέσεων Τουρκίας-ΗΠΑ ὀδήγησε σὲ σημαντικὴ μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀμερικανικῶν δυνάμεων στὴ χώρα, πού σήμερα δὲν ξεπερνῶν τοὺς 7.000 ἄνδρες. Οἱ ἐξελίξεις τῶν τελευταίων 8-10 ἐτῶν εἶχαν σὰν ἀποτέλεσμα τὴν προοδευτικὴ μετατόπιση τῆς ἐντάσεως ποὺ ὑπῆρχε μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας μετὰ τὰς ΗΠΑ καὶ τὸν περιορισμὸ τῆς σὲ περιφερειακὸ ἐπίπεδο (Ἑλλάς-Τουρκία). Ἐτσι, δημιουργήθηκαν νέες διαστάσεις γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ καὶ ἐντάθηκαν οἱ περιοριστικοὶ παράγοντες γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν «ἐθνικῶν» στόχων.

Ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει ἐδῶ ἰδιαίτερα εἶναι νὰ δοῦμε ποιὲς εἶναι οἱ οικονομικὰ συνέπειες ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ πολιτικο-στρατιωτικὰς σχέσεις μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας διαμορφώθηκαν κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε ἡ Ἑλλάδα νὰ ἐξαναγκάζεται νὰ κατευθύνει ἓνα διαρκῶς ἀξζανόμενο τμήμα τῶν ὑπαρχόντων ἀλλὰ καὶ τῶν μελλοντικῶν πλουτοπαραγωγικῶν τῆς πόρων σὲ ἐλάχιστες χώρες στὸ ἐξωτερικὸ, προκειμένου νὰ ἀποκτήσει περισσότερο καὶ ποιοτικῶς καλύτερο ἐξοπλισμὸ, καὶ νὰ μεριμνᾷ γιὰ τὴ συνεχῆ διατήρηση μιᾶς σύγχρονης πολεμικῆς μηχανῆς καὶ τῆς βελτίωσής τῆς, ἀνάλογα μετὰ τὰς ἐξελίξεις τῆς διεθνoῦς τεχνολογίας. Θὰ ἦταν τουλάχιστον ἀφελῆς καὶ θ' ἀγνοοῦσε στοιχειώδεις κανόνες οικονομικῆς καὶ πολιτικῆς στρατηγικῆς ἢ ἄποψη ποὺ θὰ ὑποστήριζε ὅτι ἐπειδὴ—ἀναμφισβήτητα—ἡ βελτίωση τῆς ἐθνικῆς ἀμυνας ἀνήκει στοὺς πρωταρχικοὺς στόχους τῆς χώρας, τοῦτο μπορεῖ νὰ γίνεταί ἄκριτα καὶ χωρὶς νὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψη οἱ γενικότερες πολιτικοκοινωνικὰς συνέπειες καὶ οικονομικὰς ἐπιβαρύνσεις ποὺ ἀνακύπτουν. Μία τέτοια τοποθέτηση ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸ ἐνὸς χαμηλοῦ ἐπιπέδου ἀναπτύξεως στρατιωτικο-πολιτικῆς σκέψεως, ἐδρότητα διαδεδομένου στὶς ὑπανάπτυκτες χώρες, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὶς προηγμένες, ὅπου συναφῆ προβλήματα ἀντιμετωπίζονται μετὰ γενικότερα, πολυσύνθετα, καὶ ὄχι ἀπλῶς στενά, στρατιωτικὰ κριτήρια.

Ἡ μελέτη αὐτὴ σκοπὸ ἔχει νὰ διευκολύνει τὴν ἔρευνα γιὰ τὴν ἀπάντηση σὲ μιὰ σειρά σημαντικῶν προβλημάτων γιὰ τὴν Οἰκονομία τῆς χώρας, ποὺ ἀνα-

κύπτουν ἀπὸ τὶς μεταβολὲς τῶν τελευταίων ἐτῶν στὸν στρατιωτικὸ τομεᾶ, ὅπως:

1. Ποιὸς εἶναι οἱ διεθνεῖς καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ παράγοντες ποὺ ἐπιδρῶν στὸ ὕψος, στὴ σύνθεση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν, στὸν τρόπο προμήθειας τοῦ ἀπαραίτητου πολεμικοῦ ὕλικου, καὶ πῶς ἐντάσσεται τὸ πρόβλημα αὐτὸ στὸ γενικότερο πλέγμα τῶν οικονομικῶν καὶ πολιτικῶν σχέσεων μεταξὺ βιομηχανικῶν καὶ ὑναναπτύκτων χωρῶν. Ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρει ἡ διερεύνηση καὶ ἡ σύνδεση φαινομενικῶς ἀσυνδέτων γεγονότων, ὅπως ἡ κρίση στὶς σχέσεις Ἑλλάδος-Τουρκίας, οἱ ἐξαρτημένες Οικονομίες τῶν δύο χωρῶν καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν ἐξοπλισμῶν, ποὺ ἐξέσπασε τὰ τελευταῖα 2-3 χρόνια στὴν περιοχὴ.

2. Ποιὲς εἶναι οἱ ἐπιπτώσεις τῶν ἐξοπλισμῶν (στρατιωτικὴ βοήθεια καὶ στρατιωτικὲς δαπάνες) στὴ διαδικασία ἀναπτύξεως, καὶ ἰδίως πάνω στὶς δυνατότητες τοῦ δημοσίου τομέως νὰ διαδραματίσει μὲσω τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ ἓνα πιὸ ἐνεργὸ ρόλο στὴ βελτίωση τῶν οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν στὴ χώρα (π.χ. ἐπιπτώσεις στὸν τομεᾶ τῶν ἐπενδύσεων, τοῦ ρυθμοῦ ἀνόδου τοῦ ἐθνικοῦ προϊόντος, στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν, στὴν τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη), ποιὲς σχέσεις ἀναπτύσσουνται μετὰ τὸ «πολιτικῶς» καὶ «στρατιωτικῶς» τομέως καὶ ποιὲς εἶναι οἱ συνέπειες γιὰ μιὰ βελτιωμένη παραγωγὴ ἐθνικῆς ἄνωξης.

Εἰδικότερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ πρόβλημα, ἂν ἡ διεύρυνση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν καὶ ἡ μεταφορὰ στὴ χώρα συγχρόνως πολεμικῶν συστημάτων ἀμύνης-επιθέσεως ὀδηγεῖ στὴν ἀνάπτυξη μηχανισμῶν καὶ δομῶν μὲ αὐτοδύναμο (built-in) δυναμισμό, μὲ συνέπεια νὰ δυσχεραίνεται στὸ μέλλον ἡ ἀσκηση ἐδελκτικῆς δημοσιονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς πολιτικῆς, νὰ ἐντείνεται ἡ ἐγγενῆς ἀνελαστικότητα τῶν δημοσίων δαπανῶν καὶ γενικὰ νὰ περιορίζονται τὰ πολιτικὰ περιθώρια γιὰ τὴν πραγματοποίησης μὴ-στρατιωτικῶν στόχων.

3. Τί προβλήματα ἰσορροπίας καὶ μαλαγῆς ἐξελιξέως δημιουργοῦνται γιὰ τὶς δυνάμεις καὶ τὶς δομὲς τοῦ ἐλληνικοῦ κοινωνικοῦ, πολιτικοῦ καὶ οικονομικοῦ συστήματος ἀπὸ τὸν περιορισμὸ τῶν περιθωρίων πραγματοποίησης οὐσιαστικῶν κοινωνικῶν καὶ οικονομικῶν μετασχηματισμῶν καὶ τὶς προοπτικὲς παρουσιάζονται μακροχρόνια γιὰ τὸν ρόλο τοῦ κρατικοῦ τομέως καὶ γενικὰ τοὺς μηχανισμοὺς λήψεως πολιτικῶν ἀποφάσεων στὴ χώρα. Τὸ κύριο ἐρώτημα εἶναι ἂν ἐξωγενεῖς, διεθνεῖς δυνάμεις εἶναι σὲ θέση καὶ μέχρι ποῖο βαθμὸ, νὰ ἐπιβάλλουν στὴ χώρα μιὰ ὑπέρμετρη μονομερῆ στροφὴ πρὸς τὴν κατεθῆνηση τῶν ἐξοπλιστικῶν δαπανῶν μὲ στόχο ὄχι ἄλλως τὴν ἀποκόμιση πρόσκαιρων ὀφελειμῶν γιὰ τὸ οικονομικο-πολιτικὸ τους σύστημα, ἀλλὰ τὸν ἔλεγχο τῆς ἐσωτερικῆς ἰσορροπίας στὴ χώρα καὶ τὴν ἐπαύξηση τῶν δυνατοτήτων τους νὰ ἀποσταθεροποιήσουν σὲ κατάλληλη στιγμή τὸν ἐσωτερικὸ συσχετισμὸ τῶν

δυνάμεων. Τὰ γενικότερα προβλήματα ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἰσορροπίας στὸν ἐλληνικὸ καὶ τουρκικὸ χῶρο, ἐνῶ δὲν φαίνεται ν' ἀσχοιοῦν πρὸς τὸ παρὸν τὶς δύο χῶρες, προβληματίζουν ἤδη τὶς δυτικὲς δυνάμεις. Καὶ τοῦτο γιὰ τὸ ἀνταγωνισμὸς τῶν ἐξοπλισμῶν μπορεῖ νὰ ἀσκήσει πολὺπλευρες ἐπιδράσεις πάνω στὶς δυνατότητες ἐλέγχου καὶ ἐπεμβάσεως τους στὸ χῶρο τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου.¹

4. Ποιὲς εἶναι οἱ μακροχρόνιες ἐπιπτώσεις γιὰ τὶς διεθνεῖς οικονομικὲς καὶ πολιτικὲς σχέσεις τῆς χώρας ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι λόγω τῆς ἀδυναμίας της νὰ παράγει ἡ ἴδια πολεμικὸ ὕλικό, ἀναγκάζεται νὰ τὸ προμηθεύεται ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό.

Ἡ διερεύνηση τῶν προβλημάτων ποὺ ἀναφέραμε παρουσιάζει ἐνδιαφέρον καὶ γιὰ τὸν λόγο ὅτι:

1. Ἡ διευρυνόμενη ἐνίσχυση τοῦ στρατιωτικοῦ προϋπολογισμοῦ, ποὺ προωθείται σήμερ ἐντατικά σὲ δύο περιφερειακὰ κράτη, ὅπως ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Τουρκία, ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ στοιχεῖα, μὲ τὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ἡ διατήρηση τοῦ «GAP» μὲ τὶς δυτικὲς χῶρες στὸν τομεᾶ τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἡ αὔξηση τῆς πολιτικῆς καὶ οικονομικῆς ἐξαρτήσεως ἀπ' αὐτές. Οἱ ἐξελιξέεις ποὺ σημειώνονται στὸν χῶρο Ἑλλάδος-Τουρκίας δὲν ἀποτελοῦν μεμονωμένη περίπτωση, ἀλλὰ ἐντάσσονται σὲ γενικότερα πλαίσια καὶ συνδέονται μὲ παράγοντες, ποὺ εἶναι καθοριστικοὶ γιὰ τὶς μεταβολὲς ποὺ συντελοῦνται στὴν κοινωνικο-οικονομικὴ διάρθρωση τῶν περιφερειακῶν χωρῶν καὶ στὶς σχέσεις τους μὲ τὴν ἀνεπτυγμένη χῶρες. Ἐτσι, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, παρατηρεῖται μιὰ σχετικὴ μείωση τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν παράλληλα μὲ μιὰ ἀπόλυτη καὶ σχετικὴ διεύρυνση τῶν ἀντίστοιχων δαπανῶν τῶν ὑναναπτύκτων χωρῶν. Ὁ Τρίτος Κόσμος ἀπὸ 5% τῶν διεθνῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν τὸ 1955 ἐφῄσασε νὰ ἔχει τὸ 14% τὸ 1973. Οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες τῶν χωρῶν αὐτῶν αὐξάνονται μετὰξὺ 1950-1970 κατὰ μέσο ὄρο μὲ ἐτήσιο ρυθμὸ 7% καὶ οἱ εἰσαγωγὲς τους βαρέως πολεμικοῦ ὕλικου μὲ 9%, ἐναντι 5% τοῦ ἀκαθαρίστου ἐθνικοῦ προϊόντος τους. Οἱ ἐξελιξέεις αὐτὲς εἶναι χαρακτηριστικὲς τοῦ φαινομένου ποὺ ὀνομάστηκε «σχετικὸς ἐξοπλισμὸς τῆς περιφέρειας» (Relative Peripheral Armement).²

2. Πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῇ πιὸ ρεαλιστικά ὁ ρόλος ποὺ παίζει τὸ ξένο κεφάλαιο σὰν οικονομικὴ κατηγορία γιὰ τὴ δημιουργία καὶ διατήρηση τῶν μηχανισμῶν ἐξαρτήσεως τῆς χώρας. Τὸ ξένο κεφά-

1. Βλ. U. Albrecht, D. Ernst, P. Lock, H. Wulf, Rüstung und Unterentwicklung: Iran, Indien, Griechenland/Türkei. Die Verschärfte Militarisierung (Hamburg 1976), ἴδιος σελ. 141.

2. Βλ. J. Obering, «Arms Trade with the Third World as an Aspect of Imperialism», στὸ: *Journal of Peace Research*, τόμ. 12, 1975, σελ. 215.

λαιο δέν αποτελεί τόν αποκλειστικό και κυριότερο παράγοντα τής εξωτερικής εξάρτησως τής 'Ελλάδος· ή ιστορική διερεύνηση του ρόλου του ξένου κεφαλαίου στη χώρα μας δείχνει πώς τουτο υπήρξε βέβαια σημαντικότατος παράγοντας για τήν οικονομική εξάρτηση και τόν ξένο έλεγχο στην Οικονομία, ή οικονομική όμως εξάρτηση δέν προηγήθηκε αλλά ήταν αποτέλεσμα τής αζημημένης πολιτικής και στρατιωτικής εξωτερικής εξάρτησως τής χώρας στά πρώτα μεταπολεμικά χρόνια—δπως ακριβώς συνέβη και στην 'Ελλάδα του 19ου αιώνα.¹ Η σχέση μεταξύ εξοπλισμών και ξένου κεφαλαίου βρίσκεται άλλου: ό υπέρμετρος έλεγχος βασικών εθνικών παραγωγικών πόρων από τις πολυεθνικές εταιρείες αποτέλεσε βασικό παράγοντα για τή διατήρηση σοβαρών διαρθρωτικών αδυναμιών στην ελληνική Οικονομία, τή διαφυγή σημαντικού μέρους του διαθέσιμου surplus στο έξωτερικό και τήν παρεμπόδιση τής ανάπτυξεως τών παραγωγικών δυνάμεων στον μέγιστο δυνατό βαθμό. Τουτο πάλι είχε σαν συνέπεια, όταν ή χώρα χρειάστηκε να καταφύγει στο έξωτερικό για τήν προμήθεια όπλων μεγάλης αξίας, ό χαμηλός βαθμός ανάπτυξεώς της να μήν τής επιτρέπει να βσιάζεται στις εγγώριες παραγωγικές της δυνάμεις και να καλύψει τις ανάγκες της σε πολεμικό υλικό με τόν μηχανισμό τής διεθνούς ανταλλαγής αγαθών. Αντίθετα τουτο πραγματοποιείται στά πλαίσια μιάς αδξανόμενης χρήσεως πόρων του έξωτερικού, έτσι ώστε να επιτευχθεί ή εξάρτηση τής χώρας, όχι μόνο στο στρατιωτικό αλλά και στο οικονομικό επίπεδο, να δημιουργούνται ευνόικότερες προποθέσεις για τή διεσόδση τών πολυεθνικών, και τουτο ακριβώς σε μιά περίοδο που ή κυβέρνηση φαίνεται να επιθυμεί να μειώσει κάπως τόν άρνητικό ρόλο του ξένου κεφαλαίου στην Οικονομία τής χώρας.

Η έννοια τών στρατιωτικών δραστηριοτήτων είναι βέβαια γενική και περιλαμβάνει μιά εδρεία κατηγορία ενεργειών, όπως τήν οργάνωση του πολεμικού δυναμικού για τήν εξωτερική προστασία, ενός έσωτερικού μηχανισμού για τόν κοινωνικό έλεγχο και μιάς σειράς άλλων ενεργειών με μικτό, πολιτικο-στρατιωτικό, χαρακτήρα (δρόμοι, αεροδρόμια κτλ.). Έδώ θ' ασχοληθούμε μόνο με τήν κατηγορία τών

ενεργειών εκείνων, που μέσω τών κρατικών δαπανών του Υπουργείου Έθνικής Άμυνας (ΥΠΕΘΑ) άφορούν άμεσα τό κύριο στράτευμα (στρατός, ναυτικό, αεροπορία).

Οί εξωτερικές εντάσεις τής τελευταίας δεκαετίας είχαν βασικές επιπτώσεις στο ύψος και τή σύνθεση τών στρατιωτικών δαπανών. Η χώρα μέχρι τό 1969 περίπου στήριξε τήν ανάπτυξη του πολεμικού της δυναμικού, σε μεγάλο βαθμό, στη βοήθεια τών ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ. Η βοήθεια αυτή είχε ως έξής:

* Από ΗΠΑ (σε εκατ. δολλ.)			* Από Δυτ. Γερμανία (σε εκατ. γερμ. μάρκα)		
	Έλλάς	Τουρκία	Έλλάς	Τουρκία	
1967-71	305	320-400			
1972-73	—	240-300	1964-74	101	600-700
1974	71	218			

* Από τό 1967 όμως οί σχέσεις ΗΠΑ-Έλλάδος στον τομέα του εφοδιασμού τής τελευταίας με πολεμικό υλικό άρχίζουν να παίρνουν άλλη μορφή, ενώ παρατηρείται και μιά γενικότερη μεταστροφή τής αμερικανικής πολιτικής στο θέμα τής χορηγίας και στρατιωτικού υλικού. Έτσι, τή θέση τής δωρεάν βοήθειας τήν παίρνει ή άγορά πολεμικού υλικού, είτε με ειδικούς όρους στο πλαίσια του προγράμματος πολεμικού υλικού στο έξωτερικό (FMS, Foreign Military Sales), είτε με καθαρά έμπορικούς όρους από τις βιομηχανίες πολεμικού υλικού. Στόν πίνακα που ακολουθεί παρατίθενται τά στοιχεία που άφορούν τήν πώληση στρατιωτικού υλικού στά πλαίσια του FMS πρός τήν 'Ελλάδα και τήν Τουρκία.

Τό πραξικόπημα του 1967 υπήρξε βέβαια ένας από τους κύριους παράγοντες που ενόησαν και επετάχυναν τή μεταστροφή τής αμερικανικής πολιτικής άπέναντι στην 'Ελλάδα στο σημείο αυτό. Παράλληλα όμως ή εξωτερική βοήθεια δέν ήταν σε επίπεδα τέτοια που να εξασφαλίζει τή δημιουργία και διατήρηση μιάς έκσυγχρονισμένης και ορθολογικά οργανωμένης πολεμικής μηχανής, που να ανταποκρίνεται στις εγγώριες ανάγκες.² Καθώς ή κρίση στις

2. Βλ. τά άρθρα του Π. Γαρουφαλιά στην 'Ακρόπολη του Σεπτεμβρίου 1974 και ίδιος τής 24.9.74 καθώς και του Α. Σιαπκαρά: «Αμερικανικά βάσεις και 'Ελλάς», στο Βήμα τής 25.3.1975. Για τις άρνητικές συνέπειες τής παραμελήσεως ανάπτυξεως εθνικών δυνάμεων, βλ. και τό άρθρο του άντανταχού Α. Σπανίδη, «Η άπορίσθη μας στο ΝΑΤΟ εξημίωσε τήν εθνική άμυνα», στην Καθημερινή τής 16.3.1975.

1. Για τόν ρόλο του ξένου κεφαλαίου στην ελληνική Οικονομία μεταπολεμικά, βλ. τή μελέτη του Α. Γιαννιτσίς, *Private Auslandskapitalien im Industrialisierungsprozess Griechenlands (1933-1970)*, (Diss. Berlin, 1974).

	έκατ. δολλ.								
	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
* Έλλάς	1	4	7	12	21	32	23	44	181
Τουρκία	1	2	1	—	4	2	4	10	103

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Ἐξέλιξη στρατιωτικῶν δαπανῶν κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς Ἑλλάδος, 1963-1976
σε ἑκατ. δρχ.

	1963	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
1. Δαπάνες τακτικοῦ προϋπολογισμοῦ	20.331	38.414	42.848	47.732	52.186	57.250	66.658	82.665	107.806	143.198	172.485
2. Δαπάνες προποδ. ἐπενδύσεων	5.055	7.216	9.264	10.838	12.940	14.995	20.405	24.334	27.870	41.000	41.000
3. Σύνολο δαπανῶν προϋπολογισμοῦ	25.386	45.630	52.112	58.570	65.126	72.245	87.063	106.999	127.077	171.068	213.500
4. Δαπάνες ὑπονηρίων Ἐθνικῆς Ἀμύνης	4.436	8.799	9.181	11.014	11.753	12.555	14.561	17.693	27.427	38.736	41.314
5. Στρατ. δαπάνες (4) σὺν % τοῦ (3)	17,5	19,3	17,6	18,8	18,0	17,4	16,7	16,5	21,6	22,6	19,4
6. Στρατ. δαπάνες (4) σὺν % τοῦ (2)	87,8	121,9	99,1	101,6	90,8	89,7	80,9	64,3	142,3	139,0	100,8
7. Στρατ. δαπάνες (4) σὺν % τοῦ ἁκέρ. ἐγχωρικοῦ προϊόντος	3,6	4,2	4,5	4,8	4,6	4,4	4,5	4,2	5,3	6,5	—

Πηγή: Γιά 1963-72: ἐπεξεργασία στοιχείων Μηνιαίου Στατιστικοῦ Δελτίου Τραπεζῆς Ἑλλάδος, γιά 1973-76: ἐπεξεργασία στοιχείων Δημοσίων Προϋπολογισμῶν.

*Ἐξέλιξη ἐπὶ μέρους δαπανῶν στρατιωτικοῦ προϋπολογισμοῦ:

A. Συννήρησι καὶ ἐπιτακτικῆ μηχανικοῦ κτλ. ἐξοπλισμοῦ (σύνολο)
 Συννήρησι - ἐπιτακτικῆ πλωτῶν μέσων - δεξιάμ.
 Συννήρησι - ἐπιτακτικῆ ἀεροσκαφῶν
 Συννήρησι - ἐπιτακτικῆ τηλεπικοινων. μέσων

B. Εἶδη συννήρησος καὶ ἐπιτακτικῆ μηχανικοῦ κτλ. ἐξοπλισμοῦ (ἀνταλλακτικὰ) (Σύνολο)
 Γιά τὰ μεταφορικά μέσα ξηρῆς
 Γιά τὰ πλωτὰ μέσα - δεξιάμηνες
 Γιά τὰ ἀεροσκάφη
 Γιά τὰ τηλεπικοινωνιακά μέσα
 Γιά τὸ λοιπὸ ἐξοπλισμὸ

Γ. Καύσιμα γιὰ κίνηση

Δ. Προμήθεια τηλεπικοινωνιακῶν μέσων

Ε. Στρατιωτικὲς κατασκευὲς καὶ ἐξοπλισμοὶ (Σύνολο)
 Κατασκευὴ ἀεροδρομίων καὶ στρατ. ἐγκαταστ.
 Κατασκευὴ λοιπῶν κτιρίων καὶ ἐγκαταστάσεων
 Ἄγωνα μεταφορικῶν μέσων ξηρῆς
 Ἄγωνα ὑλικῶν στρατοῦ ξηρῆς
 Ἄγωνα πλωτῶν μέσων
 » ἀεροσκαφῶν
 » κεντρικῶν ὑλικῶν
 » μηχανημάτων καὶ ἐργαλείων
 » πολυμορφίων
 » ὄπλασμων
 » εἶδη συννήρησος ὄπλασμων
 Διάφορες κατασκευὲς καὶ ἐξοπλισμοὶ

128,3	724,2	849,3	1.139,7	1.473,4	1.102,8	1.809,2	2.377,1	5.571,4	14.327,8	13.130,0
3,5	73,1	108,1	210,8	67,0	4,1	39,9	19,7	105,8	228,7	38,0
77,0	201,2	189,9	215,8	165,8	173,1	35,8	2,4	12,6	2,7	0,8
0,4	14,3	68,6	28,3	235,4	123,8	137,1	96,4	149,3	262,0	208,0
—	—	—	—	110,4	47,1	659,4	924,7	2.389,5	3.539,2	1.803,0
—	92,9	45,1	41,3	36,3	13,5	40,7	244,8	840,3	2.428,6	1.708,6
—	1,1	107,8	163,8	170,9	57,4	97,0	62,9	387,5	3.886,2	1.756,6
—	—	—	22,6	—	—	—	—	861,8	1.713,6	4.255,9
5,0	46,2	42,5	121,4	107,3	60,2	76,7	112,0	84,8	456,8	897,7
33,4	77,3	79,8	159,5	326,8	449,9	586,7	726,7	355,7	1.390,0	1.991,7
1,1	113,3	96,5	161,6	152,6	118,6	62,3	83,9	38,8	40,8	44,1
1,6	3,3	8,2	11,8	19,2	40,6	40,8	60,2	105,6	178,3	110,6
—	106,6	59,1	107,7	3,0	3,6	3,9	6,9	202,6	185,0	235,6

Σύνολο (A-E)
 Ρυθμὸς μεταβολῆς (A-E)
 Ρυθμὸς μεταβολῆς συνόλου δαπανῶν ἐθνικῆς ἀμύνης

1. Σὺν ἐπί μέρους συννήρησος ὑλικῶν ἀεροσκαφῶν
 2. Σὺν ἐπί μέρους συννήρησος ὄπλασμων
 3. Σὺν ἐπί μέρους συννήρησος ἄλλων ἐξοπλισμῶν
 4. Σὺν ἐπί μέρους συννήρησος ἄλλων ἐξοπλισμῶν
 5. Σὺν ἐπί μέρους συννήρησος ἄλλων ἐξοπλισμῶν
 6. Σὺν ἐπί μέρους συννήρησος ἄλλων ἐξοπλισμῶν
 7. Σὺν ἐπί μέρους συννήρησος ἄλλων ἐξοπλισμῶν

σχέσεις Ἑλλάδος- Τουρκίας ἐντείνεται καὶ ἡ χώρα ἐξαναγκάζεται σὲ ἀνάκληση τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως ποὺ διατηρεῖ στὴν Κύπρο, γίνονται φανερό πόσο ισχύος γιὰ τὴν προώσπιση τῶν ἐθνικῶν στόχων εἶναι ὁ βρασιμὸς σὲ ἐξωτερικὲς συμμάχους σχεδιασμός γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολεμικοῦ δυναμικοῦ. Ἔτσι ἀρχίζουν νὰ συζητοῦνται καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ πραγματοποιοῦνται οἱ πρῶτες σημαντικὲς παραγγελίες βάρους πολεμικοῦ ὕλικου (hardware), ποὺ ἀξήθησαν τὰ τελευταῖα χρόνια μὲ ταχύτατο ρυθμὸ. Ταυτόχρονα βέβαια ἄρχονται ν' ἀξιώνονται καὶ οἱ δαπάνες γιὰ ἐλαφρὸ βοηθητικὸ πολεμικὸ ὕλικο (software) καὶ μέσα τηλεπικοινωνίας, ἠλεκτρονικά κτλ. Ἡ ἐξέλιξη τῶν ἐλληνικῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν φαίνεται ἀναλυτικὰ ἀπὸ τὸν Πίνακα 1.

Οἱ συνολικὲς δαπάνες τοῦ ΥΠΕΘΑ ἀξήθησαν στὸ δίσταγμα ποὺ ἐξετάζουμε σημαντικά, τόσο σὲ ἀπόλυτα, ὅσο καὶ σὲ σχετικὰ μεγέθη. Ἀπὸ 4,4 δισεκ. δρχ. τὸ 1963 ἔφθασαν τὰ 11-12 δισεκ. τὰ ἔτη 1969-71, γιὰ νὰ ἀξηθοῦν ἀλματώδως τὴν τελευταία τριετία καὶ νὰ φθάσουν τὰ 39 δισεκ. τὸ 1975 καὶ τὰ 41,3 δισεκ. τὸ 1976, παρουσιάζοντας ἔτσι μιὰ αὔξηση 780% στὴν περίοδο 1963-75 καὶ 340% μεταξὺ 1967-75. Οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες ἀξήθησαν μὲ ρυθμὸ ποὺ ἔφθανε τὸ 12,2% τὴν περίοδο 1964-66, 16% τὴν περίοδο 1967-71, 18,6% τὸ 1972-3 καὶ 48% τὸ 1974-75. Συνέπεια τῆς διευρύνσεως τῆς κατηγορίας αὐτῆς τῶν δημοσίων δαπανῶν ἦταν ὅτι οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες ὀδήγησαν στὴ διόγκωση τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ, ἀπὸ τὸν ὅποιο ἀπορροφούσαν ἓνα συνεχῶς ἀξζανόμενον τμήμα: ἀπὸ 17,5% τὸ 1963 καὶ τὸ 1968 ἔφθασαν τὸ 22,6% τὸ 1975. Ἄς σημειωθῆ ὅτι στὰ μεγέθη αὐτὰ δὲν περιλαμβάνονται οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες ποὺ ἐκτελοῦνται ἀπὸ ἄλλους ὀργανισμοὺς (Ταμεῖο Ἑθνικῆς Ἀμύνης κ.ἄ.) καὶ ὅτι κατὰ τὸ 1976 οἱ ἀμυντικὲς δαπάνες, πέρα ἀπὸ τὸ μέγεθος ποὺ ἀναφέραμε, θὰ ἀπορροφήσουν καὶ σημαντικὸ τμήμα τοῦ ἀποθεματικοῦ τοῦ Προϋπολογισμοῦ (10 δισεκ. δρχ.).

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν οἱ οικονομικὲς ἐπιπτώσεις ποὺ προκαλοῦνται ἀπὸ τὸν ἐκσυγχρονισμὸ τοῦ στρατιωτικοῦ δυναμικοῦ καὶ τὸν ἐφοδιασμὸ του μὲ τεχνολογικά προηγμένο ἐξοπλισμὸ. Βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῶν σύγχρονων ἐξοπλισμῶν εἶναι τὸ μέγεθος τῶν δευτερογενῶν δαπανῶν, ὅπως ἡ ἐκπαίδευση τοῦ ἀνθρώπινου δυναμικοῦ, ἡ σωστὴ συντήρηση καὶ ἀντικατάσταση τῶν ἀνταλλακτικῶν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς χρησιμοποίησής του ὕλικου, ποὺ φθάνουν στὸ πολλαπλάσιο τῆς δαπάνης γιὰ τὴν ἀγορὰ τοῦ πρωταρχικοῦ ὕλικου. Οἱ δευτερογενεῖς αὐτὲς δαπάνες φθάνουν γιὰ ἓνα πολεμικὸ ἀεροπλάνο μὲ διάρκεια ζωῆς 10-12 χρόνια τὸ 100%-130% τῆς τιμῆς ἀγορᾶς του, ἐνῶ οἱ ἀντίστοιχες δαπάνες γιὰ πολεμικὰ πλοῖα εἶναι κατὰ πολὺ μεγαλύτερες. Ἐκτός ἀπ' αὐτὸ, τὸ κόστος ἐκπαίδευσής πληρωμάτων, δοκιμῶν, πτήσεων κτλ. ἐνὸς σύγχρονου ἀεροπλάνου

φθάνει περίπου στὸ μισὸ τῆς τιμῆς ἀγορᾶς του, ποὺ κυμαίνεται συνήθως μεταξὺ 4,5 καὶ 6,5 ἑκατ. δολλάρια. Σημαντικὲς εἶναι ἐπίσης οἱ συμπληρωματικὲς δαπάνες ποὺ συνοδεύουν τὴν ἀγορὰ σύγχρονου πολεμικοῦ ὕλικου καὶ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴ χρησιμοποίησή του. Ἔτσι, τὰ Φάντομς κτλ., ἐκτός ἀπὸ τὰ ἔξοδα γιὰ τὴν ἀγορὰ τους, ἀπαιτοῦν ἐπὶ πλέον τὸν ἐφοδιασμὸ μὲ πολὺπλοκα air control καὶ air-defense-systems (ποὺ κατὰ κανόνα στοιχίζουν πάνω ἀπὸ 100 ἑκατ. δολλ.) καὶ γενικὰ ἐκσυγχρονισμένη ὑποδομὴ καὶ τηλεπικοινωνιακὸ σύστημα, ἠλεκτρονικά συστήματα ἐπεξεργασίας πληροφοριῶν κτλ., ὥστε νὰ γίνεῖ δυνατὴ ἡ πλήρης ἀξιοποίησή τῶν δυνατοτήτων ποὺ παρέχουν.¹

Οἱ οικονομικὲς ἐπιπτώσεις τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ τοῦ πολεμικοῦ ὕλικου εἶναι ἐμφανεῖς στὸν κρατικὸ προϋπολογισμὸ. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῶν ἐλληνικῶν ἐνόπλων δυνάμεων στηριζόταν μέχρι τὸ 1968-69 περίπου, σὲ μεγάλο βαθμὸ, στὴ βοήθεια τῶν ΗΠΑ καὶ τοῦ ΝΑΤΟ, οἱ δευτερογενεῖς δαπάνες γιὰ συντήρηση, ἀνταλλακτικά κτλ. τοῦ κύριου ὕλικου, ποὺ βάρυναν τὴ χώρα, πολλαπλασιάσθηκαν ταχύτατα. Ἐνῶ τὸ σύνολο τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν ὑπερτριπλασιάσθηκε, ὅπως εἶδαμε, μεταξὺ 1967-75, οἱ συνολικὲς δαπάνες γιὰ εἶδη συντηρήσεως καὶ ἐπισκευῆς (ἀνταλλακτικά δηλ.) ἀξήθησαν στὸ ἴδιο ἔδασμα κατὰ 1.031% καὶ ἀπὸ 59 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963, ἔφθασαν τὰ 212 ἑκατ. τὸ 1967, τὰ 698 ἑκατ. τὸ 1971 καὶ τὰ 2.397 ἑκατ. τὸ 1975. Εἰδικότερα ἕως οἱ δαπάνες γιὰ εἶδη συντηρήσεως τῶν πιὸ προηγμένων τεχνολογικὰ τμημάτων, ὅπως εἶναι τὰ ἀεροπλάνα καὶ τὰ τάνκς, ἀξήθησαν μεταξὺ 1967-75 κατὰ 2.392% καὶ 2.419% ἀντίστοιχα. Οἱ δαπάνες γιὰ εἶδη συντηρήσεως ἀεροσκαφῶν ἀπὸ 5,2 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963 εἶχαν φθάσει τὰ 289 ἑκατ. τὸ 1970 καὶ τὰ 548 ἑκατ. τὸ 1975, ἐνῶ γιὰ τὰ μεταφορικὰ μέσα ξηρᾶς (ἄρματα μάχης κτλ.) ἀπὸ 14,5 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963 ἀνήλθαν σὲ 183 ἑκατ. τὸ 1970, σὲ 361 ἑκατ. τὸ 1973 καὶ σὲ 1.071 ἑκατ. τὸ 1975. Ἄκόμα μεγαλύτερη αὔξηση (5.294%) παρουσιάζουν οἱ δαπάνες γιὰ προμήθεια εἰδῶν συντηρήσεως ὀπλισμοῦ, ποὺ ἀπὸ 3,3 ἑκατ. δρχ. τὸ 1967 ἔφθασαν τὰ 41 ἑκατ. τὸ 1971 καὶ τὰ 178 ἑκατ. τὸ 1975. Ἰδιαίτερη διευρύνση παρουσίασαν, ὅπως εἶναι φυσικὸ, καὶ οἱ δαπάνες συντηρήσεως τοῦ συμπληρωματικοῦ ὕλικου, ὅπως τὰ τηλεπικοινωνιακὰ μέσα, ποὺ ἀπὸ 1,4 ἑκατ. δρχ. τὸ 1963 ἀνήλθαν σὲ 100 ἑκατ. τὸ 1975.

Ἡ πιὸ σημαντικὴ ὁμως ἀνοδὸς σημειώνεται στὶς δαπάνες γιὰ στρατιωτικὲς κατασκευὲς καὶ ἐξοπλισμοὺς ποὺ ἀπὸ 128 ἑκατ. τὸ 1963 ἔφθασαν τὰ 724 ἑκατ. τὸ 1967, τὰ 1.163 ἑκατ. τὸ 1971, τὰ 2.377 τὸ 1973 καὶ 14.328 ἑκατ. τὸ 1975 (αὔξηση 1967-1975: 1.879%). Στὴν κατηγορία αὐτῆ ἀπεριλαμβάνονται οἱ δαπάνες γιὰ κατασκευὲς κτιρίων, στρατιωτικῶν ἐγ-

1. Βλ. U. Albrecht - D. Ernst - P. Lock - H. Wulf, ὁ. ἀ., σελ. 146 καὶ 155/6.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Δαπάνες Προϋπολογισμού στα πλαίσια του Βορειοατλαντικού Συμφώνου για έργα¹

	1955-62	1963-66	1967-71	1972-75	Σύνολο
					σέ εκατ. δρχ.
<i>Δαπάνες κοινού ενδιαφέροντος</i>	4.893	2.979	3.059	4.797	15.728
Για τηλεπικοινωνίες και προστασία τους	...	281	891	713	1.885 ²
Για αεροδρόμια	...	538	428	2.376	3.342 ²
Για ναυτικές εγκαταστάσεις	...	29	76	259	364 ²
Για στρατιωτικές εγκαταστάσεις	...	150	68	—	218 ²
Για λοιπές κατασκευές κ.ά.	...	1.886	569	1.104	3.559 ²
*Από τις οποίες για στρατιωτικές κατασκευές:					
— αεροπορίας	3.531	1.423	185	192	5.331
— ναυτικού	1.270	208	181	222	1.881
— στρατού	92	—	66	411	569
<i>Δαπάνες έθνικες για έργα</i>	361	210	417	276	1.264
*Από τις οποίες εισφορές στο NATO	...	23	113	116	252 ²

1. Δεν έχουν περιληφθεί ορισμένες κατηγορίες δαπανών, όπως έξοδα αποστολών κ.ά. Το σύνολο των έθνικων δαπανών στα πλαίσια του NATO φθάνουν τα 794 εκατ. δρχ. στο διάστημα 1967-71 και 493 εκατ. δρχ. μεταξύ 1964-66.

2. Μόνο για 1963-1975.

Πηγή: Έπεξεργασία στοιχείων, Βλ. Πηγή στον πίνακα 1.

καταστάσεων, αγορές μεταφορικών μέσων ξηράς (άρματα μάχης, μηχανοκίνητα, κτλ.), πολεμικών πλοίων και αεροπλάνων, όπλισμού και τηλεπικοινωνιακού υλικού.

*Αλματώδη αύξηση παρουσιάζουν φυσικά οι δαπάνες για την αγορά κύριου υλικού, δηλ. τάνκς και τεθωρακισμένων (μεταφορικών μέσων ξηράς), πολεμικών πλοίων και αεροπλάνων της πολεμικής αεροπορίας από το 1968 περίπου. Οι δαπάνες της κατηγορίας αυτής ήταν άσημαντες το 1963 (0,4 εκατ. δρχ.), άνηλθαν όμως στα 222 εκατ. το 1968, στα 553 εκατ. το 1970, στα 4.628 εκατ. το 1974 και στα 11.830 εκατ. το 1975.

Στά μεγέθη αυτά πρέπει να προστεθούν και οι δαπάνες για πολεμοφόδια, μηχανήματα και εργαλεία και για στρατιωτικές κατασκευές καθώς και για στρατιωτικής φύσεως έργα που γίνονται στα πλαίσια του NATO (βλ. Πίν. 2), και που συγκεντρώνουν μεγάλο τμήμα των σχετικών δαπανών (δρόμοι, λιμενικά έργα, αποθήκες, άρμηγεία, βάσεις πυραύλων, εγκαταστάσεις τηλεπικοινωνίας, σταθμοί παρατήρησης, ραντάρ, κ.ά.). Οι δαπάνες αυτές διακρίνονται βασικά σ' έξι κείνες που άφορούν έργα κοινού ενδιαφέροντος και χρηματοδοτούνται από το ίδιο το NATO και στις έθνικες, έκεινες δηλαδή που χρηματοδοτούνται άποκλειστικά από την Έλλάδα και άφορούν έργα τοπικά, περιορισμένης στρατιωτικής σημασίας. Οι πρώτες άποτελούν τόν κύριο όγκο και φθάνουν σέ 861 εκατ. δρχ. το 1964, 550 εκατ. το 1970 και 1.506 εκατ. το 1975, έναντι έθνικων δαπανών 223 εκατ., 100 εκατ. και 216 εκατ. για τά αντίστοιχα έτη. Ένδιαφέρον παρουσιάζει τόν φαινόμενο ότι, ένώ μεταξύ 1969-72 παρατηρείται μείωση των δαπανών αυτών, άπό τόν 1973 έχουμε σημαντική αύξηση τους και ίδιος για κατασκευές, τηλεπικοινωνιακά έργα, αεροδρόμια και ναυτικές εγκαταστάσεις, πού άφορούν προφανώς

στην εγκατάσταση τού συστήματος παρακολούθησεως, έγκαίρου προειδοποιήσεως και καθοδηγήσεως—γνωστό σαν Nadge—πού καλύπτει τόν χώρο άπό τή Νορβηγία μέχρι τήν Τουρκία. Για όλο τόν διάστημα 1955-75 οι δαπάνες τού NATO φθάνουν τά 17 δισεκ. δρχ., άπό τις όποιες 15,7 δισεκ. άφορούν έργα κοινού ενδιαφέροντος και 1,3 δισεκ. τήν κατασκευή έργων, πού χρηματοδοτούνται άποκλειστικά άπό έγχώριους πόρους. Τό μεγαλύτερο τμήμα, δηλ. 8,7 δισεκ. ή 51% τού συνόλου, διατέθηκε για τήν κατασκευή αεροδρομίων και άλλων εγκαταστάσεων τής αεροπορίας, 1,9 δισεκ. ή 11,1% για τηλεπικοινωνίες (κυρίως μετά τόν 1967), 2,2 δισεκ. ή 13,2% για εγκαταστάσεις τού ναυτικού και 0,8 δισεκ. (4,6%) για εγκαταστάσεις τού στρατού ξηράς (ίδιος μεταξύ 1972-75). Η διάγκωση αυτή των έλληνικών στρατιωτικών δαπανών δέν έχει βέβαια σαν άποκλειστική αίτία τήν έλληνοτουρκική κρίση, άλλα είναι άποτέλεσμα τής επενεργείας περισσοτέρων διεθνών καθός και έσωτερικών παυμάτων. Έτσι ή σοβιετική παρουσία στην Αίγυπτο και στη Μεσόγειο θεωρήθηκε ότι είχε καταστήσει άπαραίτητη τήν ένίσχυση τής αεροπορίας με φάντομς και τού ναυτικού με άντιτορπιλικά, τή βελτίωση των βάσεων και των σταθμών παρακολούθησεως στην Κρήτη, ένώ ό έξοπλισμός τής Βουλγαρίας με σύγχρονα τάνκς T-62 επέδρασε άσφαλώς στη διάρθρωση και τόν έξοπλισμό των χερσαίων έλληνικών δυνάμεων.¹ Άλλά και ή έσωτερική κοινωνική κρίση στη χώρα, πού δδήγησε στην άπομάκρυνση έκπαιδευμένου και έξειδικευμένου δυναμικού άπό τις ένοπλες δυνάμεις, για λόγους έσωτερικής άσφαλείας τού καθεστώτος, και στην έξασθένιση τής πολεμικής ικανότητας τού στρατεύματος, είχε σαν συνέπεια νά ένταθούν

1. *Bayernkurier*, 2.10.1971.

οἱ προσπάθειες ἐξισορροπήσεως τῶν ἀδυναμιῶν αὐτῶν με τεχνολογικά σύγχρονο πολεμικὸ ὄπλο.

Ἀντίστοιχα με τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἡ Τουρκία ὑπέστη στὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα τὶς ἐπιπτώσεις τῶν μηχανισμῶν, ποὺ τῆς ἐπιτρέπουν νὰ ἀναπτύσσει ἐπεκτατικὲς βλέψεις καὶ ποὺ ὑποκινοῦν τὴν κρίση στὴν περιοχὴ. Ὁ κρατικὸς προϋπολογισμὸς τῆς Τουρκίας ἀδείχθηκε με ταχὺ ρυθμὸ κατὰ τὴν ἐξεταζόμενη περίοδο καὶ ἰδίως τὴν τελευταία διετία (βλ. Πίνακα 3). Οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες τῆς Τουρκίας ἀπὸ 511 ἑκατ. \$ τὸ 1967, 786 ἑκατ. \$ τὸ 1973 καὶ 930 ἑκατ. \$ τὸ 1974, ἐφθασαν νὰ υπερβαίνουν τὰ 2 δισεκ. \$ τὸ 1975 καὶ νὰ ἐγγίσουν τὰ 2,6 - 3 δισεκ. \$ τὸ 1976. Ἐξ ἄλλου ἡ Τουρκία ἀπὸ τὸ 1972 προχώρησε στὴ δημιουργία ἐνὸς προγράμματος ἀνασχηματισμοῦ καὶ ἐκσυγχρονισμοῦ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων τῆς (Remo: Reorganization-Modernization), ποὺ προέβλεπε γιὰ τὴν περίοδο 1972-82 δαπάνες συνολικοῦ ὕψους 16 δισεκ. τουρκικῶν λιρῶν (TL), δηλ. 1,2 δισεκ. \$. Ἡ ἔνταση τῆς κρίσεως δδῆγησε ὁμοιως στὴν ἀναπροσαρμογὴ του τὸ 1975, ὅποτε ἀδείχθηκε τὸ προγραμματισμένο ποσὸ σὲ 22 δισεκ. TL, ἐνῶ συντηθήθηκε ἡ περίοδος περατώσεώς του στὸ διάστημα 1973-78. Τὸ ποσὸ αὐτὸ προβλέπεται νὰ κατανεμηθῆ ὡς ἑξῆς:

1973-74 :	3,2 δισεκ. TL	(229 ἑκατ. \$)
1975 :	7,34 » »	(524 » »)
1976 :	6,04 » »	(430 » »)
1977 :	5,44 » »	(388 » »)
1978 :	1,68 » »	(120 » ») ¹

1. Βλ. στὸ Βῆμα τῆς 10.6.1975.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Ἐξέλιξη ἀκαθαρίστου ἐγχωρίου προϊόντος καὶ δημοσίων δαπανῶν Τουρκίας
δισεκ. τουρκικὲς λίρες (TL)
(1975: 1 \$ = 14 TL)

Ἔτος	Ἀκαθ. Ἐγγ. Προϊὸν	Δαπάνες Δημοσίου Προϋπολ.	(3) εἰς ποσοστὸ τοῦ (2)	Ποσοστιαία ἐτήσια μεταβολὴ δημοσίων δαπανῶν
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1968	112,2	21,4	19,1	
1969	124,9	25,3	20,3	18,2
1970	146,9	31,9	21,7	26,1
1971	192,0	43,8	22,8	37,3
1972	237,8	51,5	21,7	17,6
1973	308,5	61,0	19,8	18,5
1974	430,6	81,7	19,0	33,8
1975	534,0 ²	106,9	20,0	30,9
1976		153,0		41,7

Μεταβολὲς δαπανῶν Δημ. Προϋπολογισμοῦ:

1970-73 μέσος ὅρος :	24,9
1974-75 » » :	32,4
1976 » » :	41,7

1. Ἐκτιμήσεις.

Πηγή ἢ :—OECD- Turkey, καὶ Türkiye is Bankasi A.S.—Review of Economic Conditions.

Τὸ πρόγραμμα προμηθειῶν ἔχει σὰν κύριους στόχους α) τὸν ἐκσυγχρονισμὸ τοῦ ναυτικοῦ (ἐπέκταση τῶν δυνατοτήτων τῆς ἐγχώριας ναυπηγήσεως πολεμικῶν σκαφῶν, προμήθεια συγχρόνων πολεμικῶν πλοίων, καταλλήλων γιὰ τὴν περίοδον τοῦ Αἰγαίου—ἀντιτορπιλικῶν, φρεγατῶν, ὑποβρυχίων 1000 τ.), τῆς ἀεροπορίας (προμήθεια Φάντομς, ἴδρυση βιομηχανίας συντηρήσεως καὶ ἐπισκευῆς ἀεροπορικῶν ὀπλοῦ—σχέδιο Tusas—κ.ά.), τῶν τεθωρακισμένων (βελτίωση τῆς βιομηχανίας συντηρήσεως τάνκς ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1967), β) τὴν ἐπέκταση τῆς βιομηχανίας κατασκευῆς μικρῶν ὀπλων καὶ γ) τὴ διεύρυνση τῆς γενικότερης στρατιωτικῆς ὑποδομῆς.

Ἰδιαίτερη ἐμφαση δίνουν οἱ Τούρκοι στὴν ἀνάπτυξη ἐγχώριας πολεμικῆς βιομηχανίας, ποὺ ἔχει μάλιστα προτεραιότητα ἐναντι τῶν ἰδιωτικῶν βιομηχανιῶν. Εἰδικότερα οἱ τουρκικοὶ στόχοι εἶναι οἱ ἑξῆς:

- 1) Ἐπέκταση τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς μικροῦ ὀπλοῦ καὶ στόν τομέα παραγωγῆς ἀντιαρματικῶν καὶ ἀντιαεροπορικῶν ρουκετῶν στὰ ἐργοστάσια τῆς ΜΚΕΚ (Makina ve Kimya Endustrisi Kurumu: μηχανολογικὴ καὶ χημικὴ βιομηχανία).
- 2) Ἰδρυση βιομηχανίας ὀχημάτων διαφόρων τύπων με τὴ συνεργασία ξένων ἐπιχειρήσεων (British Motor Corp., MAN, Internat. Harvester, Good-year).
- 3) Ἐκσυγχρονισμὸς τῶν 885 ἀρμάτων μάχης M-48, γιὰ τὰ ὅποια τὸ ὄπλο, ποὺ θὰ πρέπει νὰ εἰσαχθῆ ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὶς ΗΠΑ, στοιχίζει 230 ἑκ. δολλ., συναμολόγησι 1.000 ἀρμάτων μάχης, τύπου Leopard.² ἐπέκταση τῆς βιομηχανίας χάλυβος.
- 4) Παραγωγή ὑποβρυχίων τῆς τάξεως τῶν 1.000 τ. καὶ ἄλλων τύπων σκαφῶν.
- 5) Ἰδρυση βιομηχανίας ἀεροπορικῶν ὀπλοῦ, ὕψους ἐπενδύσεως 800 ἑκατ. δολλ., χωρὶς νὰ ὑπολογισθοῦν οἱ ἀπαραίτητες συμπληρωματικὲς ἐπενδύσεις ὑποδομῆς, καὶ με 75% χρηματοδότηση ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν.³ Γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ διεξάγονται διαπραγματεύσεις με 5 ἑταιρεῖες, τὴ Northrop (πρώτη παραγωγῆς τῶν F-5E Tiger International Fighter), τὴ Lockheed (παραγωγή τῶν F-104 S καὶ σὲ δευτέρῃ φάσει τῶν CL-1200 Lander), τὴ Hawker Siddeley (γιὰ τὴν παραγωγή τῶν Harriers), τὴν British Aircraft Corp. (BAC) (γιὰ τὰ Jaguar) καὶ τὴ LTV (γιὰ τὴν παραγωγή τοῦ Corsair A-7).⁴ Πράγματι τὸν Ὀκτώβριον 1974 ἰδρύθηκε ἡ Turkish Aircraft Co. Tusas με σκοπὸ, ὄχι μόνον τὴ συναμολόγησι ἀεροπλάνων, ἀλλὰ καὶ

2. Γιὰ τὴ γερμανο-τουρκικὴ συμφωνία δημιουργίας τῆς σχετικῆς βιομηχανίας καθὼς καὶ βιομηχανίας συναμολογήσεως ἀεροπλάνων, βλ. στὴν Καθημερινὴ καὶ στὸ Βῆμα τῆς 21.12.1975.

3. Financial Times, 21.3.73.

4. U. Albrecht-D. Ernst-P. Lock-H. Wulf, ὁ. ἀ., σελ. 172 ἐπ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Οἱ σημαντικότερες παραγγελίες καὶ παραλαβές κύριου πολεμικοῦ ὀπλοῦ μετὰ τὸ 1972

(σὲ ἑκατ. δρχ. Ἡ συναλλαγματικὴ ἰσοτιμία τοῦ δολλαρίου λήφθηκε πρὸς 30 δρχ. = \$)

ΕΛΛΑΔΑ		ΤΟΥΡΚΙΑ	
Ποσότητα - Εἶδος ὀπλισμοῦ (χώρα προελεύσεως)	Κόστος	Ποσότητα - Εἶδος ὀπλισμοῦ (χώρα προελεύσεως)	Κόστος
<i>I. Ἀεροπορία:</i>			
3 LOCKHEED T-33 (Βοήθεια NATO μὲσω Ὁλλανδίας)	...	19 CESNA T-41 (ΗΠΑ)	...
38 F-4E PHANTOM 2 (ΗΠΑ)	5.400	3 AUGUSTA BELL 205 IROQUOIS (ΗΠΑ)	52
40 MIRAGE F-1 (Γαλλία)	5.600	7 LOCKHEED F-104 (Ἰσπανία)	624
12 MIRAGE F-1 (Γαλλία)	1.700	4 CESNA 206 (ΗΠΑ)	...
3 CANADAIR CL-215 (Καναδάς)	199	2 BRITTEN-NORMAN BN-2 (Ἀγγλία)	13
18 C-130H HERCULES (ΗΠΑ)	3.510	20 TRANSALL C-160 (Γερμανία)	4.680
40 T-2E ἐκπαιδευτικὰ (ΗΠΑ)	870	40 F-4 E PHANTOM 2 (ΗΠΑ)	5.700
60 A-7D CORSAIR (ΗΠΑ)	8.610	42 NORTHROP F-5E TIGER II (ΗΠΑ)	7.500
30 ALPHA JET ἐκπαιδευτικὰ (Γαλλία)	2.600	24 JAGUAR & ἀντιαεροπορικοὶ πύραυλοι ¹ (Ἀγγλία)	7.000
... Ἐλικόπτερα ναυτικοῦ (Γαλλία)	...	36 F-104 S (Ἰταλία)	5.000
100 ἀντιαεροπορικὰ RH-202 (Γερμανία)	1.300	7 F-5 (ΗΠΑ μὲσω Λιβύης)	2.100
		... ἐκπαιδευτικὰ ALPHA JET καὶ τακτικῆς ὑποστηρίξεως (Γερμανία)	...
		80 Πύραυλοι SHAFRIR ἀεροπορίας (Ἰσραήλ)	52
Σύνολο I.	29.789	Σύνολο I.	25.721
<i>II. Ναυτικό:</i>			
2 Ὑποβρύχια (ΗΠΑ)	9	2 Ὑποβρύχια (ΗΠΑ)	...
1 Ἀντιτορπιλικό (ΗΠΑ)	7	3 Ἀντιτορπιλικὰ (ΗΠΑ)	21
4 Τορπιλλάκatoi LA COMBATTANTE 3 (Γαλλία)	5.980	4 Ὑποβρύχια (τύπου 209, 1000 τ.) (Γερμ.)	2.080
2 Περιπολικὰ 350 τ. (Γαλλία)	780	4 Ὑποβρύχια (τύπου 206, 450 τ.) (Γερμ.)	430
4 Ὑποβρύχια (τύπου 209, 1000 τ.) (Γερμ.)	2.080	1 Ἀρμάτωγὸ 5800 τ. (ΗΠΑ)	...
3 Ὑποβρύχια (1.250 τ.) (Γερμ.)	4.200	3 Περιπολικὰ SAAR IV (Ἰσραήλ)	1.138
5 Φρεγάττες TF-109 (ΗΠΑ) ¹	7500	150 Πύραυλοι GABRIEL ναυτικοῦ (Ἰσραήλ)	449
Σύνολο II.	13.056	Σύνολο II.	4.118
<i>III. Στρατὸς ξηρᾶς:</i>			
Ἐλικόπτερα ἀεροπορικοῦ τάνκς M-48 (ΗΠΑ)	840	Ἐλικόπτερα ἀεροπορικοῦ 880 τάνκς M-47 καὶ M-48	6.900
130 Τάνκς AMX-30 (Γαλλία)	2.240	50 Τάνκς LEOPARD I (Γερμανία)	1.110
55 Τάνκς AMX ἐλαφρὰ (Γαλλία)	858	260 Θεωρακισμένα αὐτοκίνητα (Ἀγγλία)	...
2000 Τζιπ ARO 240 (Ρουμανία)	305	Σύνολο III.	8.010
Σύνολο III.	4.243		
<i>IV. Διάφορα</i>			
11 Ἐλικόπτερα (Ἰταλία)	2.100		
300 Θεωρακισμένα αὐτοκίνητα (Ἰταλία)			
Ἐξοπλισμὸς ὑποβρυχίων (Ἰταλία)			
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	49.188 = 1.640 ἑκατ. \$	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	37.849 = 1.262 ἑκατ. \$

... Δὲν ὑπάρχουν στοιχεία.

1. Διαπραγματεύσεις. Δὲν ὑπολογίσθηκαν στὴν ἀθροισή.

Σημειώσεις πᾶνω στὸν πίνακα:

1) Δὲν περιλαμβάνεται τὸ ὄπλο ποὺ θὰ χορηγηθῆ στὰ πλαίσια τῆς βοήθειας τῆς Δυτ. Γερμανίας πρὸς τὶς δύο χώρες τὸ 1975/6 ἀξίας 100 ἑκατ. Δ.Μ. γιὰ τὴν κάθε μία, οὔτε ἡ βοήθεια τῶν ΗΠΑ.

2) Ὁ κατάλογος αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ πλήρης γιὰ τὸ εἶδος τοῦ ὀπλισμοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀξία τοῦ ὀπλοῦ, λόγω τῆς φύσεως τῶν στοιχείων δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχει ἀπόλυτη βεβαιότητα. Τὰ στοιχεία ἀφοροῦν ἐξ ἄλλου μόνο τὸ κύριο ὄπλο καὶ ὄχι τὰ ὑπόλοιπα συμπληρωματικὰ ἔξοδα, ποὺ συνοδεύουν τὶς ἀγορές αὐτές, καὶ ποὺ ἀποτελοῦν σημαντικὴ πρόσθετη ἐπιβάρυνση.

3) Ἡ χαμηλότερη ἀξία ὅσον ἀφορᾷ τὶς τουριστικὲς παραγγελίες δὲν πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ ὀδηγήσει στὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ χώρα αὐτὴ διαπράττει λιγότερα ποσά. Τὸ ὄπλο ποὺ ἔχει παραγγεῖλει μπορεῖ νὰ εἶναι λιγότερο γνωστό, ἀλλὰ καὶ οἱ ἔροι ἀρχαῖς, ἰδίως ἀπὸ τὶς ΗΠΑ, νὰ εἶναι εὐνοϊότεροι.

II γ γ ἡ:— Sipri, Arms trade register (Stockholm 1975).

— U. Albrecht, D. Ernst, P. Lock, H. Wulf: Rüstung und Unterentwicklung: Iran, Indien, Griechenland/Türkei (Hamburg 1976).

— Ἑλληνικὴ καὶ διεθνὴς εἰδησιογραφία.

ἑλικόπτερον, ἠλεκτρονικῶν κ. ἄ. Γιὰ τὴν ὥρα πάντως οἱ διαπραγματεύσεις προχωροῦν μὲ ἀργὸ ρυθμὸ καὶ τὸ ἔργο αὐτὸ ἀπέχει ἀρκετὰ ἀπὸ τὴν ὀριστικὴ ὑλοποίησή του.

Μὲ τὴ σύγκριση τῆς ἀξίας τοῦ κυριότερου πολεμικοῦ ὀπλοῦ, ποὺ οἱ δύο χώρες παρέλαβαν ἢ ἔχουν ἤδη παραγγεῖλει στὴν τελευταία τριετία περίπου, διαπιστώνεται ὅτι γιὰ μὲν τὴν Ἑλλάδα μὲ τοὺς με-

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Ἔτος	Στρατιωτικὲς δαπάνες σὲ συνάλλαγμα ¹		Δαπάνες γιὰ πλοία, ἀεροπλάνα, ἄρματα τεθωρακισμένα ²	
	Ποσὰ σὲ ἔκ. δολλ.	Σὺν % τῶν συναλ / κῶν εισπράξεων ἀπὸ ἐξαγωγῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν	Ποσὰ σὲ ἔκ. δολλ.	Σὺν % εισαγωγῶν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν ³
1963	5,6	0,8		
1967	30,6	2,8		
1968	34,6	2,9	7,4	2,3
1969	52,6	4,0	11,0	2,8
1970	70,5	4,5	32,9	6,5
1971	63,6	3,3	32,1	5,5
1972	89,6	3,7	40,8	5,2
1973	123,8	3,6	53,0	4,6
1974	237,0	5,7	193,7	15,4
1975	572,0	13,0	363,7	24,9
1976	596,0			

1. Ἐκτιμήσεις.
 2. Τρίτητα Ἑλλάδος: Δελτίον ἐξωτερικῶν συναλλαγῶν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ, Συναλλαγματικὴ στατιστικὴ. Παρ' ὅλο πὸς τὸ μέγεθος αὐτὸ δὲν περιλαμβάνει ἐξ ὀλοκλήρου ἀμυντικὰς δαπάνες, οἱ τελευταῖες φαίνεται ν' ἀποτελοῦν σημεῖο κεντρικοῦ μέρους τοῦ.
 3. Οἱ εισαγωγῆς πλοίων, ἀεροπλάνων κτλ. περιλαμβάνονται στὶς εισαγωγῆς κεφαλαιουχικοῦ ἐξοπλισμοῦ.

τριπτοῦτος ὑπολογισμὸς πρέπει νὰ ὑπερβαίνει τὰ 1.640 ἑκατ. δολλ., γιὰ δὲ τὴν Τουρκία τὰ 1.262 ἑκατ. δολλ. (βλ. Πίνακα 4).

Ἡ πῆσις πὸς ἄσκειν οἱ ὑψηλὲς αὐτὲς δαπάνες στοὺς οικονομικοὺς πόρους εἶναι καὶ γιὰ τίς δύο χῶρες προφανῆς. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα—ὅπως καὶ γιὰ τὴν Τουρκία—ἡ ἐξέλιξις αὐτὴ σημαίνει ὅτι οἱ πολεμικὲς δαπάνες περιορίζουν σημαντικὰ τοὺς κρατικὸς πόρους γιὰ ἄλλες κατηγορίες δαπανῶν καὶ στενεύουν τὰ περιθώρια τοῦ Κράτους νὰ διαδραματίζει πῶ ἐνεργὸ ρόλο στὴ διαδικασίᾳ οικονομικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας. Ἐπὶ πλέον, ἡ αὔξησις τοῦ ἐξωτερικοῦ χρέους τῆς χώρας, πὸς ὀφείλεται στὴν ἀγορὰ ὀπλισμοῦ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν, μειώνει τὰ περιθώρια ἀντλήσεως πιστώσεων σὲ συνάλλαγμα πρὸς τὸν ἰδιωτικὸ τομέα τῆς Οἰκονομίας (γιὰ ἐπενδύσεις, εισαγωγὴ ἐνδιαμέσων καὶ ἀπαραίτητων καταναλωτικῶν ἀγαθῶν κτλ.), μὲ συνέπεια νὰ μετατίθεται ἡ πρωτοβουλία ἀναλήψεως ἐπενδυτικῶν δραστηριοτήτων στὶς πολυεθνικὲς ἐπιχειρήσεις.

Γιὰ νὰ δώσουμε μιὰ εἰκόνα τῆς σημασίας τῶν πολεμικῶν δαπανῶν γιὰ τὴν Οἰκονομίᾳ τῆς χώρας σημειώνουμε ὅτι μετὰ τὴν 1970-74 τὸ ὕψος τους ἔφθασε συνολικὰ σὲ 83,6 δισεκ. δρχ., ἐνῶ τὸ σύνολο τῶν ἀκαθαρτῶν ἐπενδύσεων στὴ βιομηχανία (μεταποιηθῆσα) στὸ ἴδιο διάστημα ἦταν 85,8 δισεκ. δρχ. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν Πίνακα 1, οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες σὺν ποσοστὸ τοῦ ἀκαθαρτοῦ ἐξωτερικοῦ προϊόντος αὐξήθησαν σημαντικὰ τὸ 1975 καὶ ἔφθασαν τὸ 6,5%, ὃ δὲ προϋπολογισμὸς ἐθνικῆς ἀμύνης ὑπερβαίνει δὲλόκληρη τὴν κρατικὴ ἐπενδυτικὴ δραστηριότητα (Πίνακας 1, σειρὰς 2 καὶ 6). Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀξίζει νὰ σημειωθῆ ὅτι οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες ἐπηρεάζουν τὸ ΑΕΠ καὶ τὸ βιοτικὸ ἐπίπεδο μᾶς σειρὰς ἐτῶν καὶ ὄχι μόνον τοῦ ἔτους πὸς πραγματοποιοῦνται, δεδομένου ὅτι ἡ μὴ διάθεσί τους γιὰ παραγωγικὲς ἐπενδύσεις ἔχει σὺν συνέπεια μικρότερη σχετικὰ παραγωγὴ σὲ ἐπόμενα ἔτη.¹

Σοβαρὲς εἶναι ἐξ ἄλλου οἱ ἐπιπτώσεις στὸ ἰσοζύγιο πληρωμῶν καὶ τῶν δύο χωρῶν. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὑπολογίσθηκε ὅτι οἱ στρατιωτικὲς δαπάνες σὲ συνάλλαγμα (προμήθεια κύριου ὀπλισμοῦ, ἀνταλλακτικῶν, τηλεπικοινωνιακοῦ ὕλικου, πολεμοφοβίων) μὲ ἐξαιρητικὰ συντηρητικὸς ὑπολογισμὸς σημείωσαν ραγδαία ἄνοδο (βλ. Πίνακα 5).

Ὅπως προκύπτει ἤδη ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πὸς ἀναφέρθησαν προηγουμένως, μὲ τὴν κυριακὴ κρίσις τοῦ 1974 ἀποκορυφώνεται τὸ βᾶρος, πὸς οἱ δύο

χῶρες ἐπωμίζονται μὲ τὴ μορφή τῶν ἀμυντικῶν δαπανῶν. Ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ ἄμεσου κόστους τῆς τουρκικῆς ἀποβίσεως στὴν Κύπρον θὰ ἦταν ἐξαιρετικὰ δύσκολος. Ἀλλὰ καὶ οἱ πρόχειρες ἐκτιμήσεις πὸς ἔχουν γίνε εἶναι χαρακτηριστικὲς: Γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τὸ κόστος τῆς κινητοποιήσεως τῶν δέκα πρώτων ἡμερῶν ἐκτιμᾶται σὲ 250 ἑκατ. δολλ. περίπου.² Μόνον τὸ κόστος ἐπιστρατεύσεως ἐπιβάρυνε τὸν Δημόσιο Προϋπολογισμὸ μὲ 50 ἑκατ. δολλ. τὸ 1974, 53 ἑκατ. δολλ. τὸ 1975, ἐνῶ ὑπάρχει πρόβλεψη γιὰ ἄλλα 27 ἑκατ. δολλ. στὸν προϋπολογισμὸ τοῦ 1976. Γιὰ τὴν Τουρκία ἀναφέρεται ὅτι μέχρι τὰ μέσα τοῦ 1975, τὸ κόστος τῆς ἐπεμβάσεως αὐτῆς εἶχε φθάσει συνολικὰ τὰ 2,5 δισεκ. δολλάρια,³ δηλ. τὸ 87% τῶν ἰδιωτικῶν ἐπενδύσεων καὶ τὸ 41% τῆς συνολικῆς κρατικῆς καταναλώσεως καὶ ἐπενδυτικῆς δραστηριότητας τοῦ 1974.

Σημαντικότερες ὁμως εἶναι οἱ γενικότερες ἐπιπτώσεις στὴν Οἰκονομίᾳ τῶν δύο χωρῶν, πὸς ἐδῶ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἐξετάσουμε σὲ βάθος (π.χ. ἐπιβράδυνσις τῶν ἐπενδύσεων, πληθωριστικὲς τάσεις, μείωσις τῶν συναλλαγματικῶν εισπράξεων, κοινωνικὰ προβλήματα). Ἀρκεῖ ν' ἀναφέρουμε ὀρισμένα ἀπὸ τὰ προβλήματα πὸς ἀντιμετωπίζουν οἱ δύο Οἰκονομίες καὶ ἰδίως ἡ τουρκικὴ, ὅπου ὁ πληθωρισμὸς ἔφθασε μετὰ τὸ Ἰουνίου 1974 καὶ Ἰουνίου 1975 τὸ 22,6% (Ἑλλάς: 12,9%), ἐνῶ ἡ ἀνεργία καὶ στὶς δύο χῶρες ἀνέβηκε μετὰ τὸ Σεπτεμβρίου 1974 καὶ

1. Γιὰ τίς ἀρνητικὲς ἐπιδράσεις τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν στὴν οικονομικὴ ἄνοδο καὶ τὴν ἐξαγωγικὴ ἐπίδοσις μιᾶς χώρας, βλ. K. W. Rothschild, «Military Expenditure, Exports and Growth», στὸ *Kyklos*, 26, 1973, σελ. 804-812, γιὰ δὲ τίς ἐντυπωσιακὲς ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις στὴν Οἰκονομίᾳ τῶν χωρῶν τῆς Μ. Ἀνατολῆς: H. Askari—V. Corbo, «Economic Implications of Military Expenditures in the Middle East», στὸ: *Journal of Peace Research*, 11, 1974, σελ. 341-343.

2. Βλ. X. Zolotas, στὸ *Handelsblatt* τῆς 15.8.1974.
 3. Βλ. στὸ *Βῆμα* τῆς 14.8.1975. Ἡ *Monde* ἀναφέρει κόστος τῆς ἐπιχειρήσεως ἀποβίσεως στὴν Κύπρον 720 ἑκατ. δολλάρια (17.9.1975).

Ίουνιου 1975 γύρω στο 30%, αλλά σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό στην Τουρκία από απόψεως αριθμού ανέργων. Η Τουρκία επί πλέον διπλασίασε μέσα σε ένα χρόνο το έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών της, που άφ'ηλ. 1.381 εκατ. δολλ. στο διάστημα Ίαν. - Σεπ. 1974 έφθασε τα 2.569 εκατ. δολλ. κατά την αντίστοιχη περίοδο 1975, με συνέπεια τη ραγδαία μείωση των συναλλαγματικών της αποθεμάτων από 2.170 εκατ. δολλ. τον Ίούνιο 1974 σε 1.213 εκατ. δολλ. τον Ίούλιο 1975. Η Τουρκία όμως πέτυχε να εξασφαλίσει στην τελευταία διετία αρκετά ικανοποιητικούς ρυθμούς αύξησεως του έθνικου της εισοδήματος, δηλαδή γύρω στο 7% το 1974 και 7%-7,5% το 1975, σε αντίθεση προς την Ελλάδα, όπου το εισόδημα μειώθηκε κατά 2% το 1974 και αυξήθηκε κατά 3,0-3,5% μέσα στο 1975. Παράλληλα αυξήθηκε και ο εξωτερικός δανεισμός των δύο χωρών. Μόνο στο πρώτο οκτάμηνο του 1975 η Τουρκία αναγκάστηκε να δανεισθί από τη διεθνή κεφαλαιαγορά 700 εκατ. δολλ. για να αντιμετωπίσει το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών της, και το εξωτερικό χρέος της έφθασε στα μέσα του 1975 τα 4 δισεκ. δολλ., ενώ το εξωτερικό χρέος της Ελλάδος ανερχόταν στα τέλη του 1975 σε 6 δισεκ. δολλ. περίπου, σημειώνοντας έτσι αύξηση κατά 1,5 δισεκ. δολλ. περίπου (33%) μέσα σε έναμισι χρόνο.

Ο άμεσος κρατικός δανεισμός της Ελλάδος από το εξωτερικό για την κάλυψη των δαπανών του κρατικού προϋπολογισμού παρουσιάζει τα τελευταία έτη συνεχή διόγκωση:

1963-66 :	2.652	έκ. δρχ.	(88,4	έκ. δολλ.)
1967-70 :	6.915	»	»	(230,5
1971-74 :	19.680	»	»	(656,0
1972 :	3.202	»	»	(107
1973 :	8.591	»	»	(286
1974 :	5.184	»	»	(173
1975 :	15.375	»	»	(512

Πηγή: Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο Τραπεζής Ελλάδος.

Ο προοδευτικά αυξανόμενος στρατιωτικός προσανατολισμός του Δημ. Προϋπολογισμού, εκτός από τις επιδράσεις που άμεσα άσκει πάνω στην οικονομική ανάπτυξη με την απορρόφηση οικονομικών πόρων, έχει και σαν συνέπεια την προοδευτική αύξηση της εξωτερικής οικονομικής και στρατιωτικής εξάρτησεως της χώρας. Η διεύρυνση της στρατιωτικής και κατ' επέκταση της πολιτικής εξάρτησεως προκύπτει από το γεγονός, ότι κάθε αγορά κύριου πολεμικού υλικού από το εξωτερικό οδηγεί στον πολλαπλασιασμό των άναγκών για ανταλλακτικά και άλλα συμπληρωματικά όπλα και συστήματα, καθώς και για υπηρεσίες συντηρήσεως, εκσυγχρονισμού κτλ., και γενικά όποια είναι μηχανισμό για περισσότερες πολεμικές προμήθειες από τις χώρες άγορας βαρέος στρατιωτικού υλικού. Έξ άλλου η προμήθεια

σύγχρονου όπλισμού συνδέεται και με άλλης φύσεως πολιτικά ή στρατιωτικά ανταλλάγματα.¹ Η οικονομική εξάρτηση με κριτήριο την αναλογία του έξωτερικού χρέους της χώρας προς την αξία της εγχώριας παραγωγής (άκαθ. εγχώριο προϊόν) από 20,8% το 1967 έφθασε στο 28,6% το 1974 και γύρω στο 30% το 1975 (αύξηση μέσα στα όκτώ τελευταία χρόνια : 44%).

Παράλληλα με το επίπεδο, στο οποίο διαμορφώνονται τελικά οι πολεμικές δαπάνες των δύο χωρών, εξ ίσου σημαντικό είναι και το πρόβλημα του τρόπου, με τον οποίο οι χρηματικοί πόροι μεταβάλλονται σε πολεμικό υλικό. Τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία είναι στον τομέα των εξοπλισμών άμεσα και εξ ολοκλήρου εξαρτημένες από τις ξένες χώρες και κυρίως τις ΗΠΑ, που μέχρι το 1970 περίπου κατείχαν μονοπωλιακή θέση από πλευράς προμηθείας όπλισμού. Η εξάρτηση αυτή άρχισε να διαφοροποιείται για την Ελλάδα με τις πρώτες παραγγελίες ύποβρυχίων στη Δυτ. Γερμανία (γύρω στο 1966) και εντάθηκε μετά τη διακοπή της αμερικανικής βοήθειας το 1971. Έκτοτε, σημαντικό τμήμα των πολεμικών παραγγελιών κατευθύνθηκε προς τη Γαλλία κυρίως. Το ίδιο παρατηρείται και με την Τουρκία, που στράφηκε σε νέες άγορές για την προμήθεια πρόσθετου όπλισμού, όπως στην Άγγλία, την Ίταλία, τη Γερμανία. Η οδία δηλαδή της εξωτερικής εξαρτήσεως των δύο χωρών συνίσταται στο ότι οι οικονομίες τους δεν έχουν φθάσει σε επίπεδο τέτοιο, που να τους δίνει τη δυνατότητα να παράγουν τα υλικά προϊόντα που απαιτούνται για αποτελεσματική έθνικη άμυνα και να άποκομίζουν δριςμένα τουλάχιστον όφελι από τις στρατιωτικές τους δαπάνες.

Οι ύψηλές συναλλαγματικές δαπάνες και οι επιπτώσεις τους στο ισοζύγιο πληρωμών άσκησαν πίεση και στις δύο χώρες, και τις άνάγκασαν να έρευνούν για τρόπους εξοικονομήσεως ενός τμήματος των δαπανών αυτών. Έτσι άρχισαν, όπως είδαμε, να διαγράφονται έντονες τάσεις συμπληρώσεως του ανταγωνισμού των εξοπλισμών από ένα ανταγωνισμό επίτοπιας παραγωγής πολεμικού υλικού. Σύμφωνα με τις ένδείξεις, στην περιοχή που εξετάζουμε διαμορφώνεται μιά νέα διάσταση στις οικονομικο-στρατιωτικές σχέσεις της με τις ανεπτυγμένες χώρες. Οι τελευταίες δηλαδή επέκτεινουν ραγδαία τις πωλήσεις σύγχρονου όπλισμού και πολεμικού υλικού στις δύο χώρες, ενώ συγχρόνως άρχίζουν να προωθούνται και άμεσες επενδύσεις στην πολεμική βιομηχανία με τη μεταφορά κεφαλαίου, τεχνολογίας, εκπαιδύσεως, ύπηρεσιών κτλ. Με τον τρόπο αυτό

1. Βλ. τις πιέσεις των ΗΠΑ για τη χρησιμοποίηση της βάσεως της Κρήτης με ανταλλάγμα τον εκσυγχρονισμό της άεροπορίας και γενικά τη συνέχιση της οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας προς την Ελλάδα και την έπίσκεψη του Υφυπ. Έξωτερικών Α. Χάρτιαν για τον σκοπό αυτό, στο Βήμα της 27.12.1974 και 20.4.1975.

δημιουργοῦνται οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ χώρου αὐτοῦ σὲ «προσθημένη ἀμυντικὴ περιοχή» (forward defense countries), ὅπως ἡ Ν. Ἀφρική, τὸ Ἰσραήλ, ἡ Βραζιλία, καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς νέας κατανομῆς ἔργων στὰ πλαίσια ἐνὸς στρατιωτικο-βιομηχανικοῦ τρόπου ἀναπτύξεως.

Ἡ Τουρκία ἔχοντας μιὰ παράδοση στὸν τομεᾶ τῆς κατασκευῆς πολεμικοῦ ὕλικου, ἀρκετὰ πρὶν ἀπὸ τὸν 18ο αἰ., ἔχει ἤδη ἀναπτύξει μιὰ πολεμικὴ βιομηχανία, ποὺ παράγει βάσεις ρουκετῶν καὶ ρουκέτες, πολεμικὰ σκάφη (κυρίως μέσα καὶ μικρὰ ἀποβατικά, πυραυλακάτους καὶ ἄλλα βοηθητικὰ πλοῖα, δεδομένου ὅτι ὀρισμένα μεγάλα σκάφη ἀπλῶς συναρμολογήθηκαν καὶ μάλιστα σὲ ἐξαιρετικὰ ἀργὸ χρόνον), ἐγκαταστάσεις ἐπισκευῆς ὀπλῶν μάχης, πιστόλια, πολεμοφόδια γιὰ τὸν στρατὸ καὶ τὸν ποροβλικὸ κ. ἄ. Στόχος τῆς Τουρκίας εἶναι ἡ δημιουργία στρατιωτικῶν τμημάτων καὶ πολεμικῶν βιομηχανιῶν, ποὺ δὲν θὰ τελοῦν ὑπὸ τὸν ἄμεσο ἔλεγχο τοῦ ΝΑΤΟ, ποὺ θὰ ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, ποὺ ἀναγκάζονται ν' ἀσκοῦν ὀρισμένες χῶρες ἀπέναντί της, ὅπως πρόσφατα οἱ ΗΠΑ, καὶ ἐπομένως θὰ τοὺς παρέχει ἐδελξία κινήσεων σὲ περίπτωση συγκρούσεως μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Τουρκία μάλιστα δὲν δίστασε νὰ ἐντείνει τὴν διαφοροποίηση τῶν σχέσεών της καὶ νὰ δεχθῆ τὴ βοήθεια τῆς ΕΣΣΔ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς βαρεϊὰς τῆς βιομηχανίας (χαλυβουργία), ποὺ βρίσκεται στὴ βάση κάθε προσπάθειας ἀναπτύξεως πολεμικῆς βιομηχανίας. Οἱ προσπάθειες τῶν Τούρκων στρατιωτικῶν ἀρχισαν νὰ πρὸσφέρονται σὲ εὐρύτερα καὶ μεγαλύτερα σχέδια, ὅπως ἡ βιομηχανία ἀεροπορικοῦ ὕλικου, ποὺ ἀναφέραμε, ἡ παραγωγή κινήτρων, ἠλεκτρονικῶν, τυποποιημένων ἀνταλλακτικῶν καὶ τηλεπικοινωνιακοῦ ὕλικου.¹

Στὴν Ἑλλάδα ἡ καθαρὰ πολεμικὴ βιομηχανία περιοριζόταν βασικὰ μέχρι τώρα στὴν παραγωγή πυρομαχικῶν, στὴ ναυπήγηση μικρῶν βοηθητικῶν σκαφῶν (ρυμουλκὰ, ἀποβατικά, πετρελαιοφόρα, ὑδροφόροι κτλ.) τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ καὶ τὸ πεπαλαιωμένο ἐργοστάσιο συντηρήσεως ἀεροπορικοῦ ὕλικου (ΚΕΑ). Οἱ παράγοντες ὅμως ποὺ ἀναφέραμε δῆγησαν καὶ ἐδῶ στὴν ἔνταση τῶν προσπαθειῶν γιὰ ἐγχώρια παραγωγή πολεμικοῦ ὕλικου. Τὸ σοβαρότερο σχέδιο εἶναι ἡ ἀνάπτυξη βιομηχανίας ἀεροπορικοῦ ὕλικου (EBAY), ποὺ ἤδη ἰδρύθηκε, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ Κράτος ἐλπίζει νὰ ἐξοικονομηθεῖ συναλλαγματικὲς δαπάνες 20 ἑκατ. δολλ., ποὺ διατιθενται ἐτησίως γιὰ τὴ συντήρησι τῆς πολεμικῆς ἀεροπορίας. Τὸ συναλλαγματικὸ αὐτὸ πλεονέκτημα, ἂν πράγματι ἀποτελεῖ κριτήριο τῆς οικονομικῆς πολιτικῆς, φαίνεται στὴν περίπτωσι αὐτῆ

ὑπερβολικὴ καὶ θὰ δηγήσει πιθανότατα σὲ μελλοντικὲς ἀπογοητεύσεις. Τὸ ἴδιο ἐξ ἄλλου συνέβη καὶ μὲ τὶς σοβαρότερες ἐπενδύσεις ποὺ πραγματοποιήθηκαν στὴ χώρα, γιὰ τὶς ὁποῖες ἡ σύγκρισι μεταξὺ τῶν στόχων, ὅπως εἶχαν διατυπωθῆ πρὶν ἀπὸ τὴν ἴδρυσή τῶν σχετικῶν βιομηχανιῶν, καὶ τῶν ἐπιτευγμάτων, ἐμφανίζει σημαντικὴ ἀπόκλιση. Στὴν περίπτωσι τῆς βιομηχανίας ἀεροπορικοῦ ὕλικου βλέπουμε ὅτι πράγματι τὸ 1975 δαπανήθηκαν 583 ἑκατ. δρχ. γιὰ συντήρησι καὶ ἀνταλλακτικὰ τῶν ἑλληνικῶν πολεμικῶν ἀεροσκαφῶν, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὅμως τὰ 548 ἑκατ. διατέθηκαν γιὰ ἀνταλλακτικά. Γιὰ τὸ 1976 ἔχουν προγραμματισθῆ δαπάνες ὑψους 900 ἑκατ. δρχ. περίπου γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ, ἐνῶ γιὰ πρώτη φορὰ προβλέπονται δαπάνες 406 ἑκατ. δρχ. γιὰ ἐργατοτεχνικὸ προσωπικὸ, ποὺ προφανῶς ἀφορᾷ τὴν EBAY. Τὸ ὅλο ἔργο ὑπολογίζεται νὰ στοιχίσει περὶ τὰ 130 ἑκατ. δολλ. (4 δισεκ. δρχ.) ἐνῶ εἶναι ἄγνωστο τὸ κόστος λειτουργίας του. Ἡ συναλλαγματικὴ ἐξοικονόμησι τῶν ποσῶν γιὰ συντήρησι τῶν ἀεροσκαφῶν προϋποθέτει ὅτι ἡ νέα βιομηχανία θὰ εἶναι τόσο διαφοροποιημένη, ὥστε νὰ κατασκευάζει μὲ ἀποκλειστικὰ ἐγχώρια ὕλικὰ ὅλα τὰ ἀνταλλακτικὰ γιὰ τὰ F-104, τὰ Φάντομ F-4, τὰ Μιράζ, τὰ βομβαρδιστικὰ A-7D κτλ. Ἐπειδὴ τοῦτο φαίνεται μάλλον ἀπίθανο, ἡ βιωσιμότητα τῆς μονάδος αὐτῆς προβλέπεται νὰ στηριχθῆ στὴν ἐξασφάλισι παροχῆς ὑπηρεσιῶν συντηρήσεως σὲ ξένη πολεμικὰ καθὼς καὶ σὲ πολιτικὰ ἀεροπλᾶνα. Ἀπὸ τὶς ὑπ' ἐπιστὴς αὐτῆς συντηρήσεως ὑπολογίζεται πρὸσθετο συναλλαγματικὸ ὄφελος 20-30 ἑκατ. δολλ. ἐτησίως.

Πέρα ἀπ' αὐτὰ γίνονται ἔρευνες γιὰ τὶς δυνατότητες ἀναπτύξεως τοῦ ἠλεκτρονικοῦ κλάδου ποὺ παίξει σπουδαῖο ρόλο στὴν πολεμικὴ βιομηχανία, ἐνῶ παράλληλα ἀσκοῦνται γενικότερες πεισέσι γιὰ τὴν ἴδρυσι πολεμικῆς βιομηχανίας.² Ἡ ἀνάπτυξι ὁμως πολεμικῶν βιομηχανιῶν σὲ περιφερειακὲς χῶρες, ὅπως ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Τουρκία, ἔχει δημιουργηθῆ σοβαρὸτα οικονομικὰ καὶ στρατιωτικὰ προβλήματα, χωρὶς ταυτόχρονα νὰ ἐπιτύχει τὸν προβαλλόμενον σὰν τὸν πρωταρχικὸ στόχο αὐτῆς τῆς προσπάθειας, δηλαδὴ τὴν ἀνεξαρτησία ἀπὸ τὶς ξένες βιο-

2. Γιὰ τὶς πεισέσι στὴ Βουλὴ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως κυρίως, βλ. σὺ Βήμα τῆς 27.5.1975 καὶ 4.6.1975 καθὼς καὶ τὴν εἰσηγίη στὴ Βουλὴ τοῦ Ι. Παπανοῦρου πᾶνω στὸν Προϋπολογισμὸ τοῦ 1976. Βλ. ἐπίσης τὶς κινήσεις ποὺ ἔγιναν γιὰ τὴν ἴδρυσι «Ἐταιρείας Μελετῶν Ἐθνικῆς Ἀμύνης» καὶ «Συνδῆμοιο Ἑλληνικῶν Ἐξοπλισμῶν», καὶ τὶς σχετικὲς ἀνακοινῶσεις στὸν Τύπο (Ναυτεμπορικὴ, 6.8.1975) καθὼς καὶ τὰ ἄρθρα τοῦ Π. Χαριτάτου στὸν *Οικονομικὸ Ταχυδρόμο*, ἀριθμ. 1090, 1102, καὶ 1119.

¹ Ἀντίθετα οἱ Ἕλληνες βιομηχανοὶ στὴ φάσι αὐτῆ φαίνεται νὰ ἀντιμετωπίζον με ἀρκετὸ ρεαλισμὸ τὶς δυνατότητες ποὺ ὑπάρχουν γιὰ τὴν ἀνάπτυξη ἐγχώριας πολεμικῆς βιομηχανίας (βλ. τὴ συνέντευξι τοῦ προέδρου τοῦ ΣΕΒ Δ. Μαρινόπουλου στὰ Νέα τῆς 19.11.1975).

1. Οἱ τουρκικὲς φιλοδοξίες φθάνουν μέχρι σημείου οὐτοπίας, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς δηλώσεις περὶ προθέσεως ἰδρύσεως βιομηχανίας πυρηνικῶν ὀπλων.

μηχανίες και τὸν ξένο ἔλεγχο στὸν ἀμυντικὸ τομέα.¹

Τὴν πιὸ ἀξιόλογη πολεμικὴ βιομηχανία στὶς ὑπὸ ἀνάπτυξη χώρες ἔχει δημιουργήσει ἡ Ἰνδία, ποὺ ἔχει φθάσει νὰ κατασκευάζει ἐπιτοπίως πολύπλοκο πολεμικὸ τακτικὸ και πυρηνικὸ ὕλικὸ, ἐνῶ και ἡ Περσία, ἡ Βραζιλία, ἡ Ἀργεντινὴ κ.ἄ. ἔχουν ἀναπτύξει ἰδιαίτερα τὸν τομέα αὐτὸ. Τὸ ἀποτέλεσμα σ' ὄλες ἀποδοθεὶς χώρες εἶναι ὁμοῦ ἡ δέσμευση τεράστιων πόρων σὲ ἓνα τομέα, ὅπου ἡ διεθνὴς τεχνολογία προοδεῖ με ταχύτατο ρυθμὸ. Ἡ ἀνεπαρκέστατη τεχνολογικὴ, ὀργανωτικὴ κτλ. δομὴ, σὲ συνδυασμὸ και με τὶς μηδαμινὲς δυνατότητες ποὺ ὑπάρχουν γιὰ ἐξαγωγικὴ δραστηριότητα και ἀνταγωνισμὸ τῶν διεθνῶν βιομηχανιῶν πολεμικοῦ ὕλικου, συντελεῖ, ὥστε οἱ βιομηχανίες αὐτὲς νὰ βρίσκονται σὲ χαμηλότερο ἐπίπεδο ἀπὸ ἀπόψεως οικονομικῆς ἀποδοσεως και νὰ ἀπεξιώνονται τεχνολογικὰ με τόσο ταχεῖς ρυθμοὺς, ὥστε νὰ εἶναι ἀδύνατο γιὰ μιὰ χώρα με περιορισμένους πόρους νὰ παρακολουθεῖ. Ἰδιαίτερα παρατηρήθηκε πῶς, και γιὰ τὴν παραγωγή πολεμικοῦ ὕλικου σχετικὰ ἀπλῆς τεχνολογίας, ἡ εἰσαγωγὴ ὀρισμένων στρατηγικῶν τμημάτων εἶναι ἀναπόφευκτη. Κατὰ κανόνα μάλιστα ἡ αὐξηση τῆς ἐγχώριου προστιθεμένης ἀξίας δόχησε μεν σὲ μείωση τοῦ ἄμεσου συναλλαγματικοῦ κόστους, παράλληλα ὁμοῦ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ὑπέρμετρη αὐξηση τοῦ συνολικοῦ παραγωγικοῦ κόστους,² ὥστε τελικὰ νὰ ὑπάρχει ἀρνητικὴ ὑποκατάσταση εἰσαγωγῶν (negative import substitution).

Μὲ τέτοιες συνθήκες τὸ Κράτος ἢ θὰ εἶναι υποχρεωμένον νὰ διατηρεῖ στὴ ζῶη παραγωγικὲς ἐγκαταστάσεις και νὰ προμηθεύεται ἐγχώρια πολεμικὰ προϊόντα, ποὺ σὲ σύγκριση με τὶς διεθνεῖς ἐξελίξεις στὸν τομέα αὐτὸ θὰ εἶναι πεπαιωμένα, ἢ θὰ ἀναγκασθῆ νὰ καταφύγει πάλι στὶς εἰσαγωγὲς τῶν τεχνολογικῶν σύγχρονων ὄπλων και ἐξαρτημάτων, ἀφοῦ ὁμοῦ προηγουμένως θὰ ἔχει δεσμευεῖς πόρους σὲ ἐπενδύσεις, ποὺ τὸ γενικότερο κόστος τους θὰ ὑπερβαίνει κατὰ πολὸ τὰ πλεονεκτήματά τους.

Ἐκτὸς ὁμοῦ ἀπὸ τὶς οικονομικὲς ἐπιπτώσεις, ποὺ θὰ ἦσαν σοβαρότατες γιὰ τὴν Οἰκονομία τῆς χώρας, λόγω τοῦ μεγέθους τῶν κεφαλαίων ποὺ ἀπαιτεῖται νὰ δεσμευθοῦν στὶς δραστηριότητες αὐτὲς, οὔτε οἱ πολιτικοὶ στόχοι θὰ ἐκπληρώνονταν, ὥστε τὸ ὑψηλὸ οικονομικὸ κόστος νὰ μporοῦσε νὰ συνδεθῆ με λογικὰ πολιτικὰ ὄφελῃ. Ὅπως φάνηκε ξεκάθαρα και ἀπὸ τὴν περίπτωση τῆς Τουρκίας, ἡ δέσμευση σημαντικῶν πόρων γιὰ τὴν ἐγχώρια

παραγωγὴ ὀρισμένων ἀνταλλακτικῶν και ἐξαρτημάτων δὲν ἀπέτρεψε τὴν αἰσθητὴ μείωση τῆς μαχητικῆς τῆς ἱκανότητος, ὅταν περιορίσθηκε ὁ ἀνεφοδιασμὸς τῆς ἀπὸ τὶς ΗΠΑ. Ἡ στροφὴ τῆς Τουρκίας πρὸς ὑποκατάστατες ἀγορὰς τὴν ἐξυπλήρησε πολὸ περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι οἱ ἐγγχώριες πολεμικὲς βιομηχανίες τῆς.

Ἐνῶς ἡ προμήθεια βαρέος πολεμικοῦ ὕλικου θὰ ἐξακολουθήσει—και εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ἐξακολουθήσει—νὰ γίνεται ἀπὸ τὶς σύγχρονες πολεμικὲς βιομηχανίες τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν, καμμιά μείωση τῆς ἐξωτερικῆς ἐξαρτήσεως τῆς χώρας δὲν συντελεῖται με τὴν ἐγχώρια παραγωγὴ ὀρισμένων εἰδῶν ἐξοπλισμοῦ. Ἄλλα και οἱ προσπάθειες στὸν τομέα αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνον καὶ τὴν τεχνολογικὴ, ὀργανωτικὴ κτλ. βοήθεια τῶν ξένων πολεμικῶν βιομηχανιῶν, με συνέπεια ἡ χώρα νὰ καταβάλλει μεγάλα ποσὰ γιὰ τὴν ἀγορὰ τῆς ἀπαραίτητης τεχνολογίας και κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν, και ἡ λειτουργία τῶν βιομηχανιῶν αὐτῶν νὰ ἐξαρτῆται ἀπὸ ξένες και ὄχι ἀπὸ ἐγχώριες δυνατότητες. Πράγματι, ἡ ὑπὸ ἴδρυσιν ἑλληνικὴ βιομηχανία ἀεροπορικῶν ὕλικου θὰ στηρίζεται γιὰ τὴ λειτουργία τῆς στὴ συνεργασία με τὴν Lockheed, τὴν General Electric, τὴν Westinghouse, και τὴν Austin. Ἡ παρακολούθηση και συντήρηση τοῦ τεχνολογικὰ προηγμένου ὕλικου τῶν ἐνόπλων δυνάμεων ἀντιθετὰ σήμερα σὲ ἀμερικανικὲς ἐταιρεῖες-συμβούλους³ (συμβάσεις ὕψους 1,2 ἐκατ. δολλ.), οἱ προτάσεις τῶν ἑλληνικῶν ἐπιχειρήσεων γιὰ πολεμικὲς βιομηχανίες συνοδεύονται ἀπὸ συνεργασίες με ξένες ἐταιρεῖες,⁴ ἐνῶ ἡ Τουρκία τὶς ἀντίστοιχες βιομηχανίες ἔχει βασισθῆ στὴν τεχνολογικὴ ἢ και ἄμεση συνεργασία με γερμανικὲς, ἀμερικανικὲς και ἀγγλικὲς ἐταιρεῖες, και γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς ἐξοπλιστικῆς τῆς προσπάθειας ἴδρυσε ὀργανισμό, ποὺ θὰ στηρίζεται, ὄχι μόνον στὴν ἐγχώρια, ἀλλὰ βασικὰ στὴν ξένη χρηματοδότηση κ.ἄ.

Ἐπὶ πλὴον ἡ ἴδρυση βιομηχανιῶν με ξένη συμμετοχὴ ἢ τεχνολογικὴ βοήθεια συνεπάγεται περιορισμὸ τῶν δυνατοτήτων τῆς χώρας νὰ διαφοροποιήσει τὶς ἀγορὰς πολεμικοῦ ὕλικου, δεδομένου ὅτι ἡ πείρα συντηρήσεως, κατασκευῆς μερῶν κτλ. τῆς ξένης ἐταιρείας περιορίζεται στὸ ὕλικὸ ποὺ παράγει ἡ ἴδια. Δὲν εἶναι π.χ. δυνατό με τὴ βοήθεια τῆς Lockheed νὰ ἐπιτευχθῆ σχετικὴ ἀυτονομία γιὰ τὴ συντήρηση τῶν Μιράζ, και αὐτὸ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα αὐξηση τῆς μονομεροῦς ἐξαρτήσεως τῆς χώρας ἀπὸ μιὰ πηγὴ πολεμικοῦ ὕλικου, ἀσυμβίβαστη με τὸν ἐπιδιωκόμενο σκοπὸ. Κάτω ἀπὸ τέτοιες συνθήκες, ἐνῶ ἡ ὑποκατάσταση τῶν εἰσαγωγῶν πολεμικοῦ ὕλικου και τῶν σχετικῶν ὑπηρεσιῶν με ἐγχώρια παραγω-

1. Βλ. U. Albrecht-D. Ernst-P. Lock-H. Wulf, «Militaryization, Arms Transfer and Production in Peripheral Countries», στὸ: *Journal of Peace Research*, τόμ. 12, 1975, σελ. 199 ἔπ.

2. Ibid., και D. Mukerjee, «Costly Problems Develv Defense», στὸ: *Financial Times*, 29.1.1975. Βλ. ἐπίσης τὸ ἄρθρο τῶν D. Childs-M. Kidron, «India, the USSR and the MIG Project», στὸ: *Economic and Political Weekly*, τόμ. 8, Σεπτ. 1973, σελ. 1721-8.

3. Βλ. στὸ Βῆμα τῆς 21.2.1975.

4. Προτάσεις συνεργασίας γιὰ πολεμικὲς βιομηχανίες ἀπὸ τὴ γαλλικὴ ΣΑΣΕΜ με τὴ ΧΡΩΠΕΙ, τὴ ΣΤΑΓΙΕΡ, κ.ἄ

γὴ ἐμφανίζεται ἴσως ὀρθολογικῆ, ἀπὸ βραχυχρόνια τουλάχιστον σκοπιά, στὴν ὁδία ὑπάρχει κίνδυνος νὰ δημιουργηθοῦν δομικὲς τέτοιες, ποὺ θὰ ἀδελήσουν μακροχρόνια τὴν ἐξωτερικὴ ἐξάρτηση καὶ θὰ μειώσουν τὴν εὐελιξία κινήσεων τοῦ Κράτους στὸν στρατηγικὸ τομέα τῆς ἐθνικῆς ἄμυνας: ἡ ὁποιαδήποτε ἐγχώρια βιομηχανία ποὺ θὰ βασιζέται στὴ συνεργασία ξένων ἑταιρειῶν, θὰ ὑπόκειται κατ' ἄρχὴν στὸν ἐλεγχὸ τῶν ἀλλοδαπῶν κρατικῶν μηχανισμῶν καὶ θὰ ἐπηρεάζεται ἄμεσα ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τῶν διεθνῶν σχέσεων τῆς χώρας.

Συμπερασματικὰ προκύπτουν τὰ ἑξῆς:

1. Στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν Τουρκία δημιουργήθηκαν τὰ τελευταῖα χρόνια μηχανισμοί, ποὺ εἶχαν σὰν συνέπεια, ἕνα ἀξαναῖστο μῆμα τῶν ἐθνικῶν πόρων τῶν δύο χωρῶν νὰ δαπανᾶται στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ τὴν ἀγορὰ πολεμικοῦ ὕλικου, σὲ βάρος τῆς οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς τους ἀναπτύξεως. Γύρω μάλιστα στὸ 1970 οἱ συνθήκες στὴν περιοχὴ διαμορφώθηκαν κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε οἱ 2 χώρες νὰ ἐξανασκαθοῦν νὰ ἀδελήσουν τὸ πολεμικὸ τους δυναμικὸ, φέροντας οἱ ἴδιες τὸ βάρος τῆς ἀγορᾶς βαρέος ὄπλου. Δεδομένου ὅτι οἱ πολιτικοὶ δεσμοὶ μὲς τὴς χώρας τῆς Δύσεως, παρὰ τοὺς μετασχηματισμοὺς ποὺ μεσολάβησαν στὸ μεταξύ, ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἰσχυρότατοι, μὴ ἄλλη συνέπεια τῶν ἐξελίξεων αὐτῶν εἶναι ἡ σημαντικὴ ἐνίσχυση τῆς ΝΑ πτέρυγας τοῦ ΝΑΤΟ, μὲ τρόπο ὅμως ποὺ, ἀντὶ νὰ ἐπιβαρύνει ὅλες τὶς ἐπαφελούμενες χώρες, βάρυνε ἀποκλειστικὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκία, ὀφέλησε σημαντικὰ τὶς δυτικὲς βιομηχανίες,¹ καὶ βελτίωσε τὶς συνθήκες γιὰ τὴν οικονομικὴ διεύθυνση τοῦ ξένου κεφαλαίου στὴν περιοχὴ.

2. Ἡ ἐθνικὴ ἄμυνα τῆς χώρας δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει σὰν ἀποκλειστικὸ στόχο τὴν ἀπόκτηση πολεμικοῦ ὕλικου μὲ κάθε θυσία, ἀδιάρτητα ἀπὸ τὸ ἄμεσο, ἀλλὰ καὶ τὸ γενικότερο κόστος, ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν περιοριστικὴ ἐπίδραση ποὺ ἄσκει οἱ ἐνέργειες αὐτὲς πᾶν ὡς δαπάνες τοῦ πολιτικοῦ τομέως, ποὺ δὲν συνδέονται ἐκ πρώτης ὄψεως μὲ στρατιωτικὴς φύσεως σκοποὺς. Ἡ πολιτικὴ στὸν τομέα αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι μὲ στρατηγικὴ ἀκρίβεια καθορισμένη καὶ μακρόπνοη. Ἡ στρατηγικὴ ἐθνικῆς ἄμυνας προϋποθέτει τὸν συστηματικὸ καθορισμὸ τῶν σχέσεων μεταξύ καθαρῶν στρατιωτικῶν, οικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν στόχων καθὼς καὶ τῶν μεθόδων ποὺ πρέπει νὰ ἀκολουθηθοῦν, ὥστε νὰ ἐπιτευχθοῦν τὰ καλύτερα δυνατὰ ἀποτελέσματα. Ἡ ἐκπλήρωση δηλαδὴ καθαρὰ στρατιωτικῶν σκοπῶν δὲν πρέπει νὰ ἔχει ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις σὲ ἄλλα ἐπιτε-

δα ποὺ, λιγότερο ἴσως ἐμφανῶς, ἔχουν σὰν τελικὸ ἀποτέλεσμα τὴ μερικὴ ἢ ὀλικὴ ἐξουδετέρωση τῶν πλεονεκτημάτων, ποὺ ἐπιτυγχάνονται ἀπὸ τὴν ἐνίσχυση τῆς «καθαρᾶ στρατιωτικῆς» ἰσχύος τῆς χώρας.

3. Ἡ πολιτικὴ ἰδρύσεως ἐγχωρίων πολεμικῶν βιομηχανιῶν πρέπει νὰ βασιστεῖ σὲ ἀποκλειστικὰ οικονομικὰ κριτήρια καὶ νὰ ἐκμεταλλεῖται τὶς δυνατότητες ποὺ ἐνδεχόμενα νὰ ὑπάρχουν, γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν ὀρισμένα θετικὰ οικονομικὰ ὀφέλη μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι δὲν θὰ σημειωθοῦν συγχρόνως δυσμενεῖς γιὰ τὴ χώρα ἐπιπτώσεις σὲ πολιτικὸ ἐπίπεδο. Σκέψεις γιὰ ἐνδεχόμενη μείωση τῆς ἐξωτερικῆς ἐξαρτήσεως δὲν πρέπει νὰ ὀδηγήσουν στὴν ἴδρυση μονάδων ποὺ θὰ ἐπιβαρύνουν τὴν Οἰκονομία τῆς χώρας, θὰ μειώσουν δηλαδὴ τοὺς πόρους ποὺ ἂν ἔχει ἡ χώρα στὴ διάθεσή της γιὰ νὰ μεγιστοποιήσῃ τὴν ἐθνικὴ ἄμυνα. Βέβαια τὸ κόστος τῆς ἰδρύσεως τέτοιων βιομηχανιῶν, ποὺ ἀποτελεῖ βασικὸ οικονομικὸ κριτήριον, δὲν εἶναι στὴν περίπτωσή αὐτῆ τὸ ἀδελήμενον ἐνδεχόμενος, μὴ ἀνταγωνιστικὸ κόστος παραγωγῆς ἐγχωρίου πολεμικοῦ ὕλικου, ἀλλὰ τὸ κοινωνικοοικονομικὸ κόστος, ποὺ θὰ προκύψει στὴν περίπτωσή ποῦ, λόγω τῶν ἐξωτερικῶν ἐξαρτήσεων τῆς χώρας, δὲν θὰ καταστή δυνατὸ νὰ βρεθοῦν τὰ ἀπαιτούμενα ὕλικά μὲ συνήθεις δρους, στὸν ἐπιθυμητὸ, κρίσιμο χρόνο. Οἱ δυσκολίες ποὺ παρουσιάζει ἡ ἐκτίμηση τῶν στοιχείων αὐτῶν εἶναι ἐκείνες ποὺ ὀδηγοῦν συνήθως σὲ βασικὰ λάθη πολιτικῆς, σὲ βάρος τοῦ ἐπιδιωκόμενου ἀποτελέσματος.

4. Εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ὑπάρξει τουλάχιστον διερεύνηση τῶν πολυπλοκῶν καὶ ἐνισχυόμενων μηχανισμῶν, ποὺ ὑποκινεῦν τὶς πολεμικὲς δαπάνες πρὸς τὰ πάνω, ὥστε τὰ κέντρα λήψεως πολιτικῶν ἀποφάσεων νὰ ἔχουν ὀλοκληρωμένη ἀντίληψη τῶν συνθηκῶν καὶ τῶν προοπτικῶν στὸ θέμα τοῦτο.

5. Ὁ ἐντεινόμενος ἀνταγωνισμὸς ἐξοπλισμῶν τῶν δύο χωρῶν ὀδήγησε ἤδη σὲ σημαντικὴ ἀύξηση τῆς ἐξαρτήσεώς τους ἀπὸ τὶς δυτικὲς χώρες. Ὁ ἐξωτερικὸς δανεισμὸς στὸν ὀποιο βασιζόταν γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν σχεδίων τους, ἔκτος ἀπὸ τὴν ἐνίσχυση τῶν μηχανισμῶν τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς τους ἐξαρτήσεως, ὀδηγεῖ καὶ στὴν ἐνίσχυση τῆς οικονομικῆς τους ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὸ ξένο κεφάλαιο. Ἦδη ἡ Ἑλλάδα φαίνεται ὅτι θὰ ἀναγκασθῆ νὰ ἀνεχθῆ ἀύξηση τῆς ἀλλοδαπῆς διεσπιδέσεως στὸν τραπεζικὸ τομέα λόγω τῆς συμβολῆς ὀρισμένων ξένων τραπεζῶν στὸν ἐξωτερικὸ δανεισμὸ τῆς χώρας, καὶ εἶναι πλέον ἡ βέβαιον, ὅτι διαθέτει μειωμένη διαπραγματευτικὴ δύναμη ἀπέναντι στὶς ξένες ἐπενδύσεις καὶ στοὺς δρους πραγματοποιήσεως καὶ ἐλέγχου τους. Στὴν Τουρκία, ποὺ εἶχε τὴρῆσι στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀρκεῖα πὺ συγκρατημένη πολιτικὴ, οἱ συνομιλίες μὲ τὸν Γερμανὸ ὑπουργὸ ἐξωτερικῶν, πρόσφατα, πρόβλεψαν τὴ συγκρότηση κοινῆς

1. Ἡ σημασία τῶν πολεμικῶν παραγγελιῶν γιὰ τὶς χώρες παραγωγῆς φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῆς πρόσφατης παραγγελίας τοῦ Καναδά σὲ ἀμερικανικὲς ἑταιρεῖες ὕψους 950 ἑκατ. \$ ποὺ θὰ ἐξασφαλίσῃ 6000 θέσεις ἀπασχολουμένων στὴ βιομηχανία τῶν ΗΠΑ καὶ τὸ διάστημα ἐκτελέσεώς της. Βλ. *Financial Times*, 10.12.1975.

ἐπιτροπῆς, ποῦ θά ἐπεξεργασθῆ πρόγραμμα διευρύνσεως τῆς οἰκονομικῆς συνεργασίας τῶν δύο χωρῶν καί τρόπους προωθήσεως τῶν γερμανικῶν ἀμέσων ἐπιγνύσεων στήν Τουρκία.¹ Τέτοιαι ἐπιπτώσεις, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν καί τοῦ βαθμοῦ διεισδύσεως τοῦ ξένου κεφαλαίου στίς χώρες αὐτές, καί ἰδίως στήν Ἑλλάδα,² ὀδηγοῦν μακροχρόνια στόν περιορισμό τῶν *ceteris paribus* ὑφισταμένων περιθωρίων γιά ἓνα αὐτόνομο καί ἔθνικά προσανατολισμένο *crisis management* στόν ἐθνικό μας χῶρο.

6. Δεδομένου ὅτι οἱ διεθνεῖς πολιτικοί καί οἰκονομικοί παράγοντες, ποῦ ἐπιδρῶν στή διαμόρφωση τῶν συνθηκῶν στήν περιοχή, δέν ἐπιτρέπουν σημαντική αὐτονομία, ὅσον ἀφορᾷ τή λήψη ἀποφάσεων γιά τὸ ὕψος καί τὸ εἶδος τῶν πολεμικῶν δαπανῶν, ἐπιβάλλεται τουλάχιστον συστηματικός προγραμματισμός ἐνεργειῶν, ὥστε τὸ οἰκονομικὸ καί πολιτικὸ κόστος τους νὰ ὀρθολογικοποιηθῆ. Σημαντικὴ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ εἶναι ἡ διαφοροποίηση τῶν πολεμικῶν δαπανῶν καί ἡ ἀγορὰ πολεμικοῦ ὕλικου ἀπὸ διάφορες χώρες, καί μάλιστα ἀπὸ ἐκεῖνες, στίς ὁποῖες ἡ ἀνάγκη νὰ κάνουν ἐξαγωγές πολεμικοῦ ὕλικου εἶναι μεγαλύτερη. Τὸ πρόβλημα πάντως αὐτὸ εἶναι ἐνρύτερο καί ἀφορᾷ γενικὰ τὴ διαφοροποίηση τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων τῆς χώρας.

7. Ἡ βιομηχανικὴ πολιτικὴ, μεταπολεμικά, διέπραξε σφάλματα ποῦ εἶχαν σοβαρὰς ἐπιπτώσεις γιά τὴν οἰκονομικὴ καί κατ' ἐπέκταση τὴν πολιτικὴ ἐξωτερικὴ ἐξάρτηση τῆς χώρας καί ποῦ στάθηκαν ἀφορμὴ νὰ παρουσιασθοῦν διαρθρωτικὲς ἀδυναμίες, ποῦ δυσχεραίνουν τὴν ἐπίτευξη μιᾶς διαδικασίας αὐτοδύναμης οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἐνῶ διατίθενται

τεράστια ποσὰ γιά τὴν ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία καί ἄμυνα, δέν φαίνεται νὰ ἔχει γίνει ἀντιληπτό, πὼς ἡ βελτίωση στόν τομέα αὐτὸ συνδέεται στενῶτα μετὰ τὴ δημιουργία εὐνοϊκῶν συνθηκῶν γιά τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐγχώριων παραγωγικῶν δυνάμεων καί τὸν περιορισμὸ τοῦ ξένου ἐλέγχου τῆς Οἰκονομίας σὲ ἀνεκτὰ ὄρια. Ἔτσι ἡ ἐφαρμογὴ οἰκονομικῆς πολιτικῆς, ποῦ ἐξυπηρετεῖ τὰ βραχυπρόθεσμα συμφέροντα μικρῶν πληθυσμιακῶν ὁμάδων μετὰ μεγάλη ἰσχύ, σὲ βάρος μιᾶς μακρόπνοης προσπάθειας ἀναπτύξεως καί ἐκσυγχρονίσεως τῶν οἰκονομικῶν δομῶν τῆς χώρας, ἔχει ἐνρύτερες ἐπιπτώσεις καί στόν ζωτικὸ τομέα τῆς ἄμυνας. Ἄν ἡ ἑλληνικὴ Οἰκονομία καί μάλιστα βασικοὶ τομεῖς τῆς, ὅπως ἡ βιομηχανία χημικῶν, μεταλλουργία, ἠλεκτρονικά,³ κτλ., δέν βρίσκονταν σήμερα σὲ τόσο μεγάλο βαθμὸ κάτω ἀπὸ τὸν ἐλεγχὸ τοῦ ξένου κεφαλαίου καί ἡ ἐγχώρια τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη δέν βρίσκονταν σὲ χαμηλότερα ἐπίπεδα, θά μπορούσαν νὰ γίνονιν σοβαρὰς σκέψεις γιά τὴν ἀνάπτυξη δραστηριοτήτων, ποῦ μακροχρόνια θά μπορούσαν νὰ μειώσουν κάπως τὴν ἐξωτερικὴ ἐξάρτηση στόν στρατιωτικὸ τομέα. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀξιοσημείωτο τὸ γεγονός ὅτι τελευταῖα ἀναγνωρίστηκε κάπως ἐνρύτερα ὅτι ἡ ἀνάπτυξη αὐτόνομης, ἐγχώριας τεχνολογίας εἶναι ἀποφασιστικὴ προϋπόθεση γιά τὴν προώθηση, τόσο τῆς διαδικασίας οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, ὅσο καί τῶν ἐγχώριων πολεμικῶν βιομηχανιῶν, καί ὅτι ἐντοπίστηκε ἡ κυριαρχία τῶν πολυεθνικῶν ἐταιρειῶν στή βιομηχανία τῆς χώρας σὰν ξεχωριστῆς σημασίας ἀνασταλτικὸς παράγοντας στό θέμα αὐτό.⁴

3. Εἰδικὰ γιά τὸν ξένο ἐλεγχὸ τῆς βιομηχανίας ἠλεκτρονικῶν στήν Ἑλλάδα, βλ. S. Skoumal-Δ. Κάζη, *Ἑλληνικὴ βιομηχανία ἠλεκτρονικῶν* (ΚΕΠΕ, Ἀθῆνα 1974), σελ. 40-41.

4. Βλ. τὴν συνέντευξιν τοῦ Κ. Τσοπολίδου μετὰ τὸν Ὑπουργὸ Βιομηχανίας στό ἄρθρο: «Τεχνολογία καί ἔθνικὴ ἀνεξαρτησία», στήν *Καθημερινή* τῆς 1.6.1975. Γιά τὸν ρόλο τῶν πολυεθνικῶν ἐπιχειρήσεων στήν καθυστέρηση τῆς τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως τῆς χώρας, βλ. στήν προαναφερθεῖσα μελέτη τοῦ Α. Giannitsis, *Private Auslandskapitalien*, κεφ. 3.3.

1. Βλ. *Βῆμα* τῆς 21.6.1975. Γιά μιὰ ἐποπτεία τῶν γαλλικῶν οἰκονομικῶν βλέψεων στόν ἑλληνικὸ χῶρο, βλ. Ἐμμ. Ρουκανάκη, «Ἡ Γαλλία ἐνδιαφέρεται γιά πωλήσεις καί ὄχι γιά ἐπενδύσεις», *Βῆμα* 28.9.1975.

2. Βλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Α. Γιαννίτη, «Τὸ ξένο κεφάλαιον στήν Ἑλλάδα» στόν *Οἰκονομικὸ Ταχυδρόμο* τῆς 24.4.1975 καί τὰ ἄρθρα τοῦ Τ. Φατόπουλου στόν *Οἰκονομικὸ Ταχυδρόμο* τῆς 10, 17 καί 24.7.1975.